

An Example of 'Aqâid Nâma from the Classical Ottoman Period: A Poem prepared by Tâcizâde Sa'dî Çelebî on 'Aqâid al-Nasafî

Kamile UNLUSOY*

Mohammad Shakib ASIM**

Abstract

Tâcizâde Sa'dî Çelebî (d. 922/1516) is one of the Ottoman scholars who became famous for his mastery of the Arabic language in a period when the Ottoman Empire was superior in political, economic and scientific aspects. 'Aqâidu Manzûm, which he prepared on 'Aqâid al-Nasafî, is an Arabic Aqaid nama has 234 couplets that contains the basic acceptances of the Mâturidî tradition. 'Aqâidu Manzûm is valuable in that it is one of the two poems written on Aqâid al-Nasafî in Anatolia. In this study, two different copies of 'Aqâidu Manzûm in Topkapı Palace and National Library Manuscripts collection were tried to be examined. In the study, firstly, two copies were compared and transferred to computer environment and then translated. The last evaluated work has been presented to the service of the scientific world.

Keywords: Tâcizâde Sa'dî Çelebî, Maturidism, Ottoman, aqâidnâma, 'Aqâidu Manzûm.

Osmanlı Klasik Dönemine Ait Bir Manzûm Akâidnâme Örneği: Tâcizâde Sa'dî Çelebî'nin 'Aqâidü'n-Nesefî Üzerine Hazırladığı Manzûme

* Assist. Professor, University of Suleyman Demirel Faculty of Theology, Department of Basic Islamic Sciences, Branch of History of Islamic Sects, Isparta, Turkey.

Dr. Öğr. Üyesi, Süleyman Demirel Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi, Temel İslâm Bilimleri Bölümü, İslâm Mezhepleri Tarihi Anabilim Dalı, Isparta, Türkiye.

kamileunlusoy@sdu.edu.tr

ORCID 0000-0003-4279-768X.

** Assist. Professor, University of Suleyman Demirel Faculty of Theology, Department of Basic Islamic Sciences, Branch of Arabic Language and Rhetoric Studies, Isparta, Turkey.

Dr. Öğr. Üyesi, Süleyman Demirel Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi, Temel İslâm Bilimleri, Arap Dili ve Belagati Anabilim Dalı, Isparta, Türkiye.

mohammadasim@sdu.edu.tr

ORCID 0000-0003-0259-1986

Type / Türü: Research Article / Araştırma Makalesi

Received / Geliş Tarihi: 31 May / Mayıs 2021

Accepted / Kabul Tarihi: 15 June / Haziran 2021

Published / Yayın Tarihi: 11 July / Temmuz 2021

Volume / Cilt: 8; **Issue / Sayı:** 16; **Pages / Sayfa:** 612-646.

Suggested ISNAD Citation: Kamile Ünlüsoy, Mohammad Shakib Asım, "Osmanlı Klasik Dönemine Ait Bir Manzûm Akâidnâme Örneği: Tâcizâde Sa'dî Çelebî'nin 'Aqâidü'n-Nesefî Üzerine Hazırladığı Manzûme", *Kafkas Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, 8/16 (Temmuz-July 2021), 612-646.
www.dergipark.org.tr

Kamile ÜNLÜSOY

Mohammad Shakib ASIM

Öz

Tâcizâde Sa'dî Çelebî (ö. 922/1516), Osmanlı'nın siyasî, iktisâdî ve ilmî yönlerden üstün olduğu bir dönemde, Arap dilindeki ustalığıyla şöhret bulan Osmanlı alimlerinden biridir. Onun 'Akâidü'n-Nesefî üzerine hazırladığı 234 beyitlik 'Akâidü Manzûm, Maturîdî geleneğin temel kabullerini ihtiva eden Arapça bir akâidnâmedir. 'Akâidü Manzûm, 'Akâidü'n-Nesefî üzerine Anadolu'da telif edilen iki manzûm eserden biri olması bakımından kıymetlidir. Bu çalışmada 'Akâidü Manzûm'un Topkapı Sarayı ve Milli Kütüphane Yazmalar koleksiyonunda bulunan iki farklı nüshası tahkik edilmeye çalışılmıştır. Çalışmada iki nüsha karşılaştırılarak bilgisayar ortamına aktarıldıktan sonra tercümesi ve değerlendirmesi yapılmış ve ilim dünyasının hizmetine sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Tâcizâde Sa'dî Çelebî, Mâtürîdilik, Osmanlı, Akâidnâme, 'Akâidü Manzûm.

GİRİŞ

Cahiliyye döneminden itibaren Arap edebiyatında önemli bir yere sahip olan şiir, İslamiyetin kabulünden sonra dinî, itikâdî ve mezhebî öğretilerin yaygınlaştırılmasına bir vesile olmuştur. Manzûm eserlerin ezberlenmesi ve zihinlerde muhafaza edilmesi daha kolay olduğu için dinî eğitim-öğretim faaliyetlerinde bu tür eserler büyük ilgi görmüştür.¹ Farklı mezhebî eğilimlere sahip olan âlimlerin kaleme aldıkları manzûm eserlerin uzun yıllar medreselerde okutulması Müslüman toplumun dinî hayatının şekillendirilmesine de katkı sağlamıştır. Bu bağlamda Sabit Kutna'nın *İrcâ Kasidesi* Mürciî görüşlerin yer aldığı en eski kasidelerdendir. Mu'tezilî gelenekte Bişr b. el-Mu'temîr'in (ö. 210/825) dinler-mezhepler üzerine yazdığı şiirleri, Maturîdî gelenekte, Ebû Muhammed Sirâcüddîn 'Alî b. Osmân el-Üşî'nin (ö. 575/1179) *Emâlî Kasidesi*, Tokatlı İshak Zencânî'nin (ö. 1100/1689) *Nazmu'l-Leâlî'si*, Eş'arî gelenekte el-Lekânî'nin (ö. 1041/1632) *Cevheretü't-Tevhîd'i* ve Ahmed ed-Derdîr'in (ö. 1201/1786) *el-Ĥarîdetü'l-Behiyye'si* akidevî-mezhebî içerikli meşhur manzûm eserlerdendir.²

Bu çalışmada inceleyeceğimiz eser, bu türün örneklerinden Tâcizâde Sa'dî Çelebî (ö. 922/1516)'nin Arapça olarak kaleme aldığı, Maturîdî geleneğe³ ait 234 beyitlik bir manzûm akâidnâmedir. Tâcizâde Sa'dî Çelebî'nin bu eseri, Ebû Hafs Necmüddîn Ömer en-

¹ Hilmi Karaağaç, "Osmanlı'dan Bugüne Manzûm Akâid Risâleleri", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 14/28 (2016), 100-101.

² Ali İhsan Akçay, *Türk Edebiyatında Manzûm Akâidnâmeler: İnceleme Metin*, (Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2011), 6 vd.; Karaağaç, "Osmanlı'dan Bugüne Manzûm Akâid Risâleleri", 101 vd.; Kamile Ünlüsoy, "XVIII. Yüzyıl Eş'arî Geleneğinin Temsilcilerinden Ahmed ed-Derdîr ve Harîdetü'l-Behiyyesi", *e-makâlât Mezhep Araştırmaları Dergisi* 11/2 (2018), 345 vd.

³ Maturîdî geleneğe ait geniş bir bibliyografya için bkz. Ömer Faruk Teber - Ahmet Tunahan Akgün, "İmam Mâtürîdî ve Maturîdilik Hakkında Bibliyografya" *e-Makâlât Mezhep Araştırmaları*, 12/2, (2019), 688-847.

Nesefî'ye (ö. 537/1142) ait olduğu bilinen 'Akâidü'n-Nesefî'⁴ ismiyle meşhur metnin manzûma aktarılmış biçimidir. Konu sıralaması ve içeriği büyük ölçüde örtüşen bu eserde Tâcizâde Sa'dî Çelebî, ilave açıklamalarla itikâdî daha anlaşılır hale getirmeye çalışmıştır. Ancak o, bu manzûmesinin mukaddimesinde veya diğer fasıllarında ne Ömer en-Nesefî'den ne de onun eserinden hiç söz etmemiştir. Bu sebeple dışarıdan bakıldığında eser, Tâcizâde Sâ'dî Çelebî'nin kendi özgün eseri gibi bir izlenim uyandırmaktadır. Ancak hem 'Akâidü'n-Nesefî' üzerine yapılan çalışmalardan⁵ hem de kendi karşılaştırmalarımızdan hareketle bu eserin 'Akâidü'n-Nesefî'nin manzûma aktarılmış bir versiyonu olduğunu söylememiz mümkündür.

Esâsen 'Akâidü'n-Nesefî'nin de Ömer en-Nesefî'ye nispeti hakkında bir takım ihtilafların olduğu, bu metni Burhaneddin en-Nesefî (ö. 687/1289)'ye nisbet edenlerin bulunduğu, ancak yaygın kanaatin yine de Ömer en-Nesefî'ye ait olduğu söylenmektedir.⁶ Tevhîd, nübüvvet ve meâd gibi temel konulara yer verilen eserde imâmet için de ayrı bir bahis açılmıştır. Y. Şevki Yavuz, II. Abdülhamid muhaliflerinin imâmetin Kureyşîliği faslını istismar etmelerinden dolayı, halife tarafından bu faslın metinden çıkartıldığını nakletmektedir.⁷ Ömer en-Nesefî'nin bu metni üzerine günümüze ulaşan on şerh ve yetmişin üzerinde haşiye vardır ve bunlardan Sa'duddîn et-Teftazânî'nin (ö. 792/1390) yazdığı şerh, *Şerhu'l-Akâid*,⁸ Osmanlı medreselerinde en çok okutulan kelâmî eserler arasındadır.⁹ 'Akâidü'n-Nesefî' üzerine, bu çalışmada incelenecek olan Tâcizâde Sa'dî Çelebî'nin eserinin dışında, kütüphanelerde Çorumlu Damatzâde Ebûbekir (ö. 1203/1788-89) tarafından hazırlanan başka bir Arapça manzûmenin bulunduğu bilinmektedir.¹⁰ Bu çalışmanın muhtevası, Tâcizâde Sa'dî Çelebî'nin eseriyle sınırlı olduğu için Damatzâde Ebûbekir'in eseri çalışmaya dahil edilmemiştir.

Eser Hakkında

Çalışmada Tâcizâde Sa'dî Çelebî'nin manzûm akâidinin iki farklı nüshası esas alınmıştır. Bunlardan ilki, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, III. Ahmed Koleksiyonu'nda 1777 no'da (1b-33a) kayıtlıdır. Eserin başında muhtemelen kitabın tasnifi esnasında farklı el yazılarıyla yazılmış 'Akâidü Manzûm, Manzûme-i -Akâidü Tâcizâde, Nazmu'l-Akâidi'n-

⁴ Ömer Muhammed en-Nesefî, *el-Akâidü'n-Nesefiyye* nşr. Bessâm Abdülvehhab el-Câbî (Lübnan: Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 1993). Ömer Nesefî'nin mezkûr eseri üzerine Türkiye'de de çok sayıda çalışma yapılmıştır. Ömer Nesefî, *İslâm İnançının Temelleri Akâid* haz. M. Seyyid Ahsen, (y.y.: Otağ Yay., 1975); Adam Hüdaverdi, *Necmü'd-Din Ömer en-Nesefî ve Akidesi* (Konya: Değişim Yay., 1987); *Ömer Nesefî Akâidi ve Tercümesi*, haz. Hüsameddin Vanlıoğlu vd., (İstanbul: Kitap Kalbi Yay., 2016).

⁵ Yusuf Şevki Yavuz, "Akâidü'n-Nesefî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: 1989), 2/ 218.

⁶ Mevlüt Özler, "İki Akâid Metni; el-Fıkhu'l-Ekber ile en-Nesefî Akâidi'nin Muhteva Açısından Mukayeseli Bir Tahlili", *Ata.Ü.İ.F.D.* 14 (1999), 52.

⁷ Yavuz, "Akâidü'n-Nesefî", 2/218.

⁸ Taftazânî, *Kelâm İlmi ve İslâm Akâidi (Şerhu'l-Akâid)*, haz. Süleyman Uludağ, (İstanbul: Dergâh Yay., 2013).

⁹ Harun Çağlayan, "Şerhu'l-Akâid ve Kelâmî Değeri Üzerine Bir Deneme", *Bozok Ü.İ.F.D.* 14/4 (2018), 16-17.

¹⁰ Yavuz, "Akâidü'n-Nesefî", 2/218.

Nesefiyye gibi farklı başlıklar bulunmaktadır. Eserdeki yazı stiline en uygun olanı '*Akâidü Manzûm* olduğu için çalışmada bu başlık kullanılacaktır. 150x100-100x40 mm. ölçütlerinde, sağlam bir cilde sahip olan eserin başında döneme ait güzel bir tezhib süslemesine yer verilmiştir. 33 varaktan oluşan bu eserin her bir varağında okunaklı, harekeli nesih yazı stiliyle yazılmış 16 dize bulunmaktadır. Lâm kafiyesiyle serî' vezninde yazılan eser, Şehzade Ahmed'e ait tuğralı bir mühürle mühürlenmiştir.¹¹ Eserin müstensihî hakkında bilgi yoktur.

Eserin diğer nüshası Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, Mil Yz A 4800/4 no'da kayıtlıdır. Ancak bu eser burada Tâcizâde Ca'fer Çelebî b. Ahmed el-Amâsî (ö. 920/1514)'ye nispetle *Şasîdetü Kelâmiye* başlığıyla kayda geçirilmiştir. Müstensihî belirtilmeyen bu eser, mecmuânın 26a-30b varakları arasında yer almaktadır. 210x145-130x80 mm. ölçütlerinde olan eser, 3 sütun ve 17 satır şeklinde, tâlik kırmızı yazı stiliyle kaleme alınmış, söz başları kırmızı mürekkeble yazılmıştır. Bu kayıta eserin Ca'fer Çelebî'ye nisbet edilmesi gerçek müellifin Sâ'dî Çelebî mi yoksa ağabeyi Ca'fer Çelebî mi olduğu hakkında bir probleme neden olsa da, her iki eserin girişindeki

"Sa'dî Çelebî zayıftır, günahkârdır. Allah onu hayırla mükâfatlandırın."¹²

şeklindeki beyitler bu manzûmenin Sâ'dî Çelebî'ye olan aidiyetini kesinleştirmiştir. Kezâ bu eser, mukaddimeden hatimeye Topkapı nüshasının birebir aynısıdır.

Eserin Mil Yz A 4800/4 no'lu nüshasında, metnin sonunda 882 tarihi verilmiştir. Bu tarih, miladi 1477/1478'e tekabül etmektedir. Eserin tarihlendirilmesi noktasında her iki nüshada Tâcizâde'nin Sultan Bayezid'den yani II. Bayezid'den (ö. 918/1512) övgüyle söz edip onun için dua etmesi¹³ de göz ardı edilmemesi gereken bir husustur. II. Bayezid'in 1481-1512 yılları arasında tahtta kaldığı dikkate alındığında eserin IX./XV. yy. sonunda telif edilmiş olması muhtemeldir.

Tâcizâde Sa'dî Çelebî'nin Hayatı

Tâcizâde Sa'dî Çelebî(ö. 922/1516) Osmanlı'nın siyasî açıdan üstün olduğu, ilim, edebiyat ve mimârî gibi alanlarda çok sayıda âlim ve şâirin yetiştiği bir dönemde, IX./XV.-X/XVI. yy.'larda yaşamış Amasyalı bir âlim ve münşîdir. İlmî ve edebî yönden güçlü bir aileden gelen Tâcizâde Sa'dî Çelebî'nin şair ve hattat olan babası Tâcibey, aynı zamanda

¹¹ Suha Umur, *Osmanlı Padişah Tuğraları*, (İstanbul: Cem Yay., 2011), 128.

¹² Tâcizâde Sa'dî Çelebî, '*Akâidü Manzûm*, (İstanbul: Topkapı Sarayı Müzesi Yazma Eserler Kütüphanesi, III. Ahmed K., 1777), 3b; a. mlf., *Şasîdetü Kelâmiye*, (Ankara: Milli Kütüphane, 06 Mil Yz A 4800/4), 26b.

¹³ Tâcizâde Sa'dî Çelebî, '*Akâidü Manzûm*, (III. Ahmed K., 1777), 4a; a. mlf., *Şasîdetü Kelâmiye*, (06 Mil Yz A 4800/4), 26b.

Şehzâde Bayezid'in defterdarlığı ve Amasya seraskerliği vazifelerinde bulunmuştur.¹⁴ Babası gibi döneminin meşhur münşilerinden, ağabeyi Tâcizâde Ca'fer Çelebî (ö. 921/1515)¹⁵ de müderris ve kadılık vazifelerinden sonra Divân-u Hümâyün'e nişancı olarak atanarak Osmanlı devletinde önemli görevler icra etmiş fakat sonraki yıllarda vuku bulan yeniçeri isyanlarında ismi geçtiği için padişah tarafından sorgulanarak idam edilmiştir.¹⁶

Kaynaklarda Tâcizâde Sa'dî Çelebî'yle ilgili kaynaklarda çocukluk hayatı hakkında fazla bilgi yoktur. Eğitim ve görev hayatıyla ilgili nakledilen bilgilerden, onun Hacı Hasanzâde, Kadızâde Mevlana Kasım ve Muhammed b. el-Hac gibi döneminin meşhûr âlimlerinden ders aldığı ve Gazi Murad, Çifte Başkurşunlu, II. Bayezid, Şehâbeddin Paşa, Ali Paşa ve Semâniye medreselerinde müderrislik yaptığı ve Amasya Müftülüğüne atandığı anlaşılmaktadır.¹⁷ Tâcizâde Sa'dî Çelebî'yi yaşadığı dönemde öne çıkan en önemli yönü, Arap şiirindeki başarısıdır. Nitekim tezkire sahibi Kınalızâde (ö. 1012/1604), Tâcizâde Sa'dî Çelebî'nin ilmî birikimini ağabeyi Tâcizâde Ca'fer Çelebî'ninkiyle kıyaslayarak "ma'ârif ve kemâletde biraderine müşârik ve müsâhim bil ki 'ilm-i Arabiyette ziyâde idüğü sahîh ve sâlimdir."¹⁸ ifadesini kullanmıştır. Tâcizâde Sa'dî Çelebî çoğunluğu edebî olmak üzere tarihî ve dinî muhtevalı önemli eserler kaleme almıştır. Eserlerinin çoğunu mensûr bazılarını ise manzûm bir şekilde hazırlamıştır. Mensûr olanlar, *Şerhu'l-Miftâh Hâşiyesi*, *Münşeât Mecmuası*, *Şerhu'l-Vikâye Hâşiyesi*, *Hilyetü'l-'Arûs*, *Semâ'î Müennes Kasidesi Şerhi*, *Hayru'l-Ahlâm*'dır. Manzûm olanlar, akâidle ilgili kasidesi ve bir şiir mecmuasıdır.¹⁹

Tâcizâde Sa'dî Çelebî devlet erkânı nezdinde kıymetli bir mevkîsi olan alimlerdenidir. Mısır'a gönderilmek üzere belağatlı bir üslûpla kaleme aldığı mektubu Yavuz Sultan Selim çok beğendiği için 30000 akçeyle ödüllendirilmiş ve bir süreliğine Kanûnî'nin şehzâdesi Mehmed'e de hocalık yapmıştır.²⁰ Taşköprülüzâde eserinde onun hakkında,

رسد بخدمت او هر کسی بمطلب خویش
رسد بهمت او طالبان بصوب سماء²¹

¹⁴ İsmail E. Erünsal, "Tâcizâde Câfer Çelebî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 39/353.

¹⁵ Kınalızâde Hasan Çelebi, *Tezkiretü's-Şuarâ*, haz. İbrahim Kutluk (Ankara: TTK Basımevi, 1978), 1/ 462.

¹⁶ Erünsal, "Tâcizâde Câfer Çelebî", 39/353-354.

¹⁷ Taşköprülüzâde Ahmed b. Mustafa, *Şekâiku Nu'mâniyye ve Zeyleri Hadeiku's-Şekâik*, haz. Mecdî Muhammed Efendi, nşr. Abdülkâdir Özcan (İstanbul: Çağrı Yay., 1989), 1/43; *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, haz. Ezel Erverdi vd., Dergah Yay., İstanbul 1998, VIII, 194; Ömer İshakoğlu, "Tâcizâde Sa'dî Çelebi ve Semâ'î Müennes Kasidesi", *Şarkiyat Mecmuası* 12/1 (2008), 60-61; İsmail E. Erünsal, "Tâcizâde Sâdi Çelebi" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 39/ 356.

¹⁸ Kınalızâde Hasan Çelebi, *Tezkiretü's-Şuarâ*, 1/ 462.

¹⁹ İshakoğlu, "Tâcizâde Sa'dî Çelebî", 62-63.

²⁰ İshakoğlu, "Tâcizâde Sa'dî Çelebî", 61.

²¹ Taşköprülüzâde, *Şekâiku Nu'mâniyye*, 1/ 43.

"Onun yanında iken herkes kendi maksadına ulaşır. Öğrencilerin mertebesi de onun sayesinde göklere ulaşır."

övgü ifadelerine yer vermiştir. Hocalık görevlerinden sonra Hacca gitmiş, oradan kendi memleketine dönmüş ve 922/1516 yılında vefat etmiştir.²²

Manzûmenin Muhtevâsı

Diğer klasik eserlerde olduğu gibi eserine hamdele ve salveyle başlayan Tâcizâde Sa'dî Çelebî, itikadî meseleleri fasıllar halinde açıklar. Metninin ezberlenmesini kolaylaştırma gayesiyle sade ve akıcı bir üslup takip eder ve sözünü gereksiz yere uzatmaz. Okuyucunun îtidalden sapmaması için yeri geldikçe "Artık bunu tasdik et."²³ "Ona yaklaşma",²⁴ "Cedelden uzak dur."²⁵ gibi tavsiye ve uyarılarda bulunur. Fasıllara geçmeden önce en faydalı ilmin kelâm ilmi olduğunu, bu ilmin kişiyi şüpheli şeylerden koruyarak kolay bir şekilde yakîne ulaştırdığını ve bu bağlamda kelâm ilmiyle uğraşanların kolay bir şekilde istifade edebilmeleri için manzûm bir akâid metni hazırladığını ifade eder.²⁶ Mukaddimeden sonra Tâcizâde her konuyu ayrı bir başlık altında ele alır. Eşyânın hakikatleri faslında bütün eşyanın hakikatlerinin sabit olduğunu, zarûfî ve irticâlî olarak bilinen bu hakikate sofistlerin muhalefet ettiğini söyler.²⁷ İlim elde etme yolları başlığında havâs-ı selîme, akıl ve kavlü sâdik olmak üzere üç çeşit ilim elde etme yolu olduğunu ifade ettikten sonra kavlü sâdıkın tevâtür kavli ve Rasûl'ün haberleri olarak iki ayrıldığını; akılla sabit olan ilmin, ya hemen hâsıl olduğunu ya da aklın istidlâliyle elde edildiğini söyler ve ilhamı ilim elde etme yolu olarak kabul etmez.²⁸

Alemin bütün cüz'leriyle hâdis olduğunu belirten Tâcizâde Sa'dî Çelebî, bu kısımda ayn, cevher, ferd, ârâz ve cismin mahiyetine değinir.²⁹ Bundan sonra Allahu Teâlâ'nın sıfatlarının izahına geçerek alemin muhdisi, tek ilah, Allahü Teâlâ'nın sıfatlarının zâtıyla kâim olduğunu belirtir ve bunun akabinde sırasıyla ilim, kudret, hayat, semî', basâr, irâde,

²² Taşköprülüzâde, *Şekâiku Nu'mâniyye*, I/ 43; Erünsal, "Tâcizâde Sâdî Çelebi", 356.

²³ Bk. Tâcizâde Sa'dî Çelebî, "Akâidü Manzûm, (III. Ahmed K., 1777), 28b; a.mlf., *Şasîdetü Kelâmiye*, (06 Mil Yz A 4800/4), 30a.

²⁴ Tâcizâde Sa'dî Çelebî, 'Akâidü Manzûm, (III. Ahmed K., 1777), 19a; a.mlf., *Şasîdetü Kelâmiye*, (06 Mil Yz A 4800/4), 28b.

²⁵ Tâcizâde Sa'dî Çelebî, 'Akâidü Manzûm, (III. Ahmed K., 1777), 10b; a.mlf., *Şasîdetü Kelâmiye*, (06 Mil Yz A 4800/4), 27b.

²⁶ Tâcizâde Sa'dî Çelebî, 'Akâidü Manzûm, (III. Ahmed K., 1777), 2b; a.mlf., *Şasîdetü Kelâmiye*, (06 Mil Yz A 4800/4), 26a-26b.

²⁷ Tâcizâde Sa'dî Çelebî, 'Akâidü Manzûm, (III. Ahmed K., 1777), 6a; a.mlf., *Şasîdetü Kelâmiye*, (06 Mil Yz A 4800/4), 26b-27a.

²⁸ Tâcizâde Sa'dî Çelebî, 'Akâidü Manzûm, (III. Ahmed K., 1777), 6a-8a; a.mlf., *Şasîdetü Kelâmiye*, (06 Mil Yz A 4800/4), 27a.

²⁹ Tâcizâde Sa'dî Çelebî, 'Akâidü Manzûm, (III. Ahmed K., 1777), 8a-8b; a.mlf., *Şasîdetü Kelâmiye*, (06 Mil Yz A 4800/4), 27a.

meşîyyet ve kelâm sıfatlarına yer verir. Tüm sıfatların Allahu Teâlâ'nın zatıyla kâim ve kadîm olduğunu, zâtın aynısı da gayrısı da olmadığını ifade eder.³⁰ Kelâm sıfatı bağlamında sözü Kur'ân'ın mahlûkluğu meselesine getirerek bu hususta Kur'ân'ın kesinlikle kadîm bir vasfıyla, sonradan söylenmiş bir şey olmadığını, mushafların varaklarına yazılıp, kulakla işitilip, dille okunduğunu, zihinlerde muhafaza edilmiş olmasına rağmen, ona mahlûk denilemeyeceğini söyler.³¹ Selbî sıfatları bağlamında, bütün noksan sıfatlardan, berî olan Allahu Teâlâ'nın arâz, şekillendirilmiş, sınırlandırılmış, kısımlara veya cüzlere bölünmüş ve birleştirilmiş olmadığını, keyfiyet ve kemmiyetle vasıflandırılmayacağını ve herhangi bir mekânda karar kılmadığını belirtir.³²

Ru'yetullah konusunda Allahu Teâlâ'nın ahirette görülmesinin hak olduğunu mü'minlerin O'nu keyfiyetsiz bir biçimde göreceğini söyler³³ ve "Kahrolsun i'tizâl ehli!" diyerek Mu'tezile'ye karşı çıkar.³⁴ Ef'âlü'l-'ibâd hakkında Allahu Teâlâ'nın kulun bütün fiillerinin yaratıcısı olduğunu, O'nun iradesinin bütün fiilleri, meşîyetinin zihinlerde planlananları bile kapsadığını, bütün fiillerin O'nun takdiri, kazâsı ve hükmü ile meydana geldiğini ifade eder. Bu bağlamda kulun sevap kazanacağı veya cezalandırılacağı ihtiyârî fiillerinin de olduğunu söyler.³⁵ Tâcizâde Sa'dî Çelebî'ye göre "Şerrin yaratılmasında bir kubûh yoktur. Kubûh ancak onunla meşgul olmaktır."³⁶

Kulun istitâati faslında, kulların istitâatinin fiilleriyle birlikte olduğunu, söyleyen Tâcizâde Sa'dî Çelebî bu hususta, "Kulların güç yetiremeyeceği şeylerde itâate teklif yoktur." der.³⁷ Ecel hakkında öldürülmüş bir kimsenin öldürülme esnasında eceliyle ölmediğini söyler.³⁸ Ona göre Allahu Teâlâ'ya kul için aslâhı yaratması vacip değildir ve bu hususta cedelden uzak durulmalıdır.³⁹ Kâfirler için kabir azabı, itaâtkâr mü'minlere nimet

³⁰ Tâcizâde Sa'dî Çelebî, 'Akâidü Manzûm, (III. Ahmed K., 1777), 9a-12a; a.mlf., *Şasîdetü Kelâmiye*, (06 Mil Yz A 4800/4), 27a-28a.

³¹ Tâcizâde Sa'dî Çelebî, 'Akâidü Manzûm, (III. Ahmed K., 1777), 11a; a.mlf., *Şasîdetü Kelâmiye*, (06 Mil Yz A 4800/4), 27b.

³² Tâcizâde Sa'dî Çelebî, 'Akâidü Manzûm, (III. Ahmed K., 1777), 12a-13a; a.mlf., *Şasîdetü Kelâmiye*, (06 Mil Yz A 4800/4), a.y.

³³ Tâcizâde Sa'dî Çelebî, 'Akâidü Manzûm, (III. Ahmed K., 1777), 13a; a.mlf., *Şasîdetü Kelâmiye*, (06 Mil Yz A 4800/4), 28a.

³⁴ Tâcizâde Sa'dî Çelebî, 'Akâidü Manzûm, (III. Ahmed K., 1777), 13b; a.mlf., *Şasîdetü Kelâmiye*, 1(06 Mil Yz A 4800/4), 3b.

³⁵ Tâcizâde Sa'dî Çelebî, 'Akâidü Manzûm, (III. Ahmed K., 1777), 13b-14a; a.mlf., *Şasîdetü Kelâmiye*, (06 Mil Yz A 4800/4), 28a.

³⁶ Tâcizâde Sa'dî Çelebî, 'Akâidü Manzûm, (III. Ahmed K., 1777), 14a; a.mlf., *Şasîdetü Kelâmiye*, (06 Mil Yz A 4800/4), a.y.

³⁷ Tâcizâde Sa'dî Çelebî, 'Akâidü Manzûm, (III. Ahmed K., 1777), 15a; a.mlf., *Şasîdetü Kelâmiye*, (06 Mil Yz A 4800/4), a.y.

³⁸ Tâcizâde Sa'dî Çelebî, 'Akâidü Manzûm, (III. Ahmed K., 1777), 16a; a.mlf., *Şasîdetü Kelâmiye*, 2(06 Mil Yz A 4800/4), 8a-28b.

³⁹ Tâcizâde Sa'dî Çelebî, 'Akâidü Manzûm, (III. Ahmed K., 1777), 17a; a.mlf., *Şasîdetü Kelâmiye*, (06 Mil Yz A 4800/4), 28b.

bahşedilmesi haktır. Aynı şekilde Münker Nekir, amellerin tartılması vb. ahiret halleri haktır, cennet ve cehennem noksansız bir şekilde mevcuttur.⁴⁰ Şirkin dışındaki günahları Allahu Teâlâ'nın dilerse affedebileceğini söyleyen Tâcizâde, bütün peygamberlerin şefaateceğini kabul eder ve küfrün dışında büyük günah işleyen cehennemde kalmayacağını ifade eder.⁴¹ İmânın kalple tasdik olduğunu ve amellerin imânın bir cüz'ü olmadığını kabul eder.⁴² Allahu Teâlâ'nın peygamber göndermesinin bir hikmet üzere olduğunu, Hz. Adem (as)'den Hz. Muhammed (sas)'a kadar çok sayıda peygamber geldiğini ve onların sayısının net olmadığını ifade eder.⁴³ Rasûlullah (sas)'ın Mirac'ının cismen gerçekleştiğini söyleyen Tâcizâde, evliyânın kerâmetinin hak olduğunu, örneklerle izah etmeye çalışır.⁴⁴

Ashâbın mertebeleri bahsinde Hz. Peygamber'den sonra sırasıyla dört halifeyi sayıp onların vasıflarından bahseder ve sonrasında zorba imâretin geldiğini söyler.⁴⁵ Bundan sonra imâmet bahsine yer vererek, din ehlinin işlerinin yürütecek bir imâma ihtiyaç olduğunu ve imâmetin Kureys'ten olduğunu söyleyen Tâcizâde, Şiîlerin imâmet inancına reddiye mahiyetinde imâmın gâib değil, zâhirde görünür olması gerektiğini, onun Ali soyundan olmasının zorunlu olmadığını söyler ve yine bu bağlamda imâm olmak için ismet sıfatına haiz olması ve bütün insanların en faziletlisi olması şartının bulunmadığını açık bir şekilde ortaya koyar. Yine bu bahiste imâmın zulmü ve fışıklığı yüzünden azledilemeyeceğini savunur.⁴⁶

Muhtelif konularla ilgili ayrı bir fasıl açarak burada, Ashâbı hayırla yad ettiklerini, onları kötölemenin insaftan yoksun bir şey olduğunu, Aşere-i Mübeşşere ve Hz. Peygamber'in (sas) Âli'nin cennetlik olduklarına hükmettiklerini söyler.⁴⁷ Bu bahiste fikhî meselelere de yer vererek mestler üzerine meshin tercihe bağlı bir durum olduğunu, sarhoşluk vermeyen kübün şirasının haram olmadığını belirtir.⁴⁸ Bundan sonra velînin

⁴⁰ Tâcizâde Sa'dî Çelebî, "Akâidü Manzûm, (III. Ahmed K., 1777), 17b-18a; a.mlf., *Şasidetü Kelâmiye*, (06 Mil Yz A 4800/4), a.y.

⁴¹ Tâcizâde Sa'dî Çelebî, "Akâidü Manzûm, (III. Ahmed K., 1777), 18b-19a; a.mlf., *Şasidetü Kelâmiye*, (06 Mil Yz A 4800/4), a.y.

⁴² Tâcizâde Sa'dî Çelebî, "Akâidü Manzûm, (III. Ahmed K., 1777), 19b; a.mlf., *Şasidetü Kelâmiye*, (06 Mil Yz A 4800/4), 29a.

⁴³ Tâcizâde Sa'dî Çelebî, "Akâidü Manzûm, (III. Ahmed K., 1777), 21a-22a; a.mlf., *Şasidetü Kelâmiye*, (06 Mil Yz A 4800/4), a.y.

⁴⁴ Tâcizâde Sa'dî Çelebî, "Akâidü Manzûm, (III. Ahmed K., 1777), 23b-24b; a.mlf., *Şasidetü Kelâmiye*, (06 Mil Yz A 4800/4), 29b.

⁴⁵ Tâcizâde Sa'dî Çelebî, "Akâidü Manzûm, (III. Ahmed K., 1777), 25a-25b; a.mlf., *Şasidetü Kelâmiye*, (06 Mil Yz A 4800/4), 29b.

⁴⁶ Tâcizâde Sa'dî Çelebî, "Akâidü Manzûm, (III. Ahmed K., 1777), 28b; a.mlf., *Şasidetü Kelâmiye*, (06 Mil Yz A 4800/4), 30a.

⁴⁷ Tâcizâde Sa'dî Çelebî, "Akâidü Manzûm, (III. Ahmed K., 1777), 28b; a.mlf., *Şasidetü Kelâmiye*, (06 Mil Yz A 4800/4), a.y.

⁴⁸ Tâcizâde Sa'dî Çelebî, "Akâidü Manzûm, (III. Ahmed K., 1777), 28b-29a; a.mlf., *Şasidetü Kelâmiye*, (06 Mil Yz A 4800/4), a.y.

nübüvvet makamına ulaşamayacağını, nassların zâhirler üzerine hamledildiğini, günahları helâl görmenin yada hafife almanın aynı şekilde şeriatî hafife almanın küfür olduğunu ifade eder.⁴⁹ Kıyametin alametleri, Dâbbe, Ye'cüc ve Me'cüc, Deccâl, İsa'nın nüzulü, güneşin batıdan doğması gibi alametler hakkında Rasulüllah'ın haber verdiklerinin hak olduğunu söyler ve bunların tasdik edilmesini ister.⁵⁰ Müctehidin içtihadında hata yapabildiği gibi isabet de edebileceğini söyler.⁵¹ Yine bu bahiste beşer ve melek karşılaştırması yaparak beşerin rasûllerinin meleklerin rasûllerinden, beşerin avâmının meleklerin avâmından üstün olduğunu söyler⁵² ve eserini Allah'a hamd, Hz. Peygamber'e, onun Âline ve Ashâbına salât ve selamla sonlandırır.⁵³

Manzumenin Metni

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

عَلَى اللّٰهِ الْمُقَدِّرِ ذِي الْجَلَالِ	تَوَكَّلْنَا بِصِدْقِ كُلِّ حَالِ
وَحَلَاقِ الْخَلَائِقِ ذُو التَّعَالِي	هُوَ الْعَلَامُ لِلْأَسْرَارِ كُتْلَا
هُوَ الْحَقُّ الْعَزِيزُ بِلَا مِثَالِ	هُوَ اللّٰهُ الْعَلِيُّ بِبِلَا عَدِيلِ
عَقِيبِ الْإِبْتِغَالِ وَإِخْضَالِ	بُزَيْنُ بِإِخْضَارِ طَرْفِ رَوْضِ
بِأَصْنَافِ النَّتْرِ وَالتَّغَالِي ⁵⁴	أَوْحَدُ ذَاتَهُ مَا دُمْتُ حَيًّا
نَبِيِّ هَائِثِ مِيَّ ذِي جَمَالِ	أَصَلِّي بِالصَّلَاةِ عَلَى رَسُولِ
كَرَامِ خَيْرِ أَصْحَابِ وَآلِ	وَأَصْحَابِ أَوْلِيَّ كَرَمِ وَآلِ
لِأَرْبَابِ الْفَضَائِلِ وَالْكَمَالِ	وَبَعْدُ فَإِنَّ أَنْفَعَ كُلِّ عِلْمِ
جَلِيلِ الشَّانِ عِنْدَ اللّٰهِ عَالِي	هُوَ الْعِلْمُ الْمُسَمَّى بِالْكَلامِ

⁴⁹ Tâcizâde Sa'dî Çelebî, 'Akâidü Manzûm, (III. Ahmed K., 1777), 29a-29b; a.mlf., *Şasidetü Kelâmiye*, (06 Mil Yz A 4800/4), a.y.

⁵⁰ Tâcizâde Sa'dî Çelebî, 'Akâidü Manzûm, (III. Ahmed K., 1777), 30b; a.mlf., *Şasidetü Kelâmiye*, 3(06 Mil Yz A 4800/4), 0b.

⁵¹ Tâcizâde Sa'dî Çelebî, 'Akâidü Manzûm, (III. Ahmed K., 1777), 31a; a.mlf., *Şasidetü Kelâmiye*, (06 Mil Yz A 4800/4), a.y.

⁵² Tâcizâde Sa'dî Çelebî, 'Akâidü Manzûm, (III. Ahmed K., 1777), 31a; a.mlf., *Şasidetü Kelâmiye*, (06 Mil Yz A 4800/4), a.y.

⁵³ Tâcizâde Sa'dî Çelebî, 'Akâidü Manzûm, (III. Ahmed K., 1777), 31b-33a; a.mlf., *Şasidetü Kelâmiye*, (06 Mil Yz A 4800/4), a.y.

⁵⁴ مثل التّعالی

وَمِنْ ظَلَمَاتٍ وَهَمٍّ أَوْ خِيَالٍ
وَيَحْمِي رَاغِبِيهِ مِنَ الضَّلَالِ
عَلَى غُرْرِ الْفَوَائِدِ كَالْأَلِي
وَيَحْتَمِلُ الْفَرَائِدَ فِي خِلَالِ
وَأَلْفَاظٍ سَلِيَسٍ كَالزَّلَالِ
الْأَنْسَاءِ وَصَارَ مَعْتَبُولَ الْمَوَالِ
وَأَحْوَجُهُمْ إِلَى اللَّهِ الْمُعَالِي⁵⁵
جَزَاءَ اللَّهِ خَيْرًا فِي الْمَثَالِ
بَدِيعِ الطَّرِيقِ كَالسَّخْرِ الْخِلَالِ
فِرَارًا وَاحْتِرَازًا مِنْ مَطَالِ
وَتَحْصُلَ مِنْهُ أَصْنَافُ الْمَنَالِ
لِسُلْطَانِ جَلِيلِ ذِي الْمَعَالِي
مَلِيكَ عَادِلٍ حَسَنُ الْخِصَالِ
لذَاتِهِ مِنْ ضَرِيْبٍ أَوْ مِثَالِ
وَمُزْنِ هَاطِلٍ وَقِيَتِ التَّوَالِ
وَصَارَ مَلَادًا مُلَّاكٍ أَعَالِ
لَعْمَرِي غَيْرِ ذَلِكَ لَا مُنَالِ
وَبَاسٍ مَا أَتَى مَعْنَى بِيَالِ
وَمَا اهْتَرَّ الْعُصُونُ مِنَ الشَّمَالِ
لِضَيْقِ السُّوْرِنِ فَأَخَذَ عَنْ جِدَالِ
لِعُنْدِ جَزَّ عُنْدَ أَوْلِي فَعَالِ⁵⁶
وَتَبَيَّنَّ دِي الْمَبَاجِثِ حَسْبَ حَالِ

وَيُنْجِي عَنْ غِيَاهِبِ كُلِّ شَاكٍ
وَيُوصِلُ لِلْيَقِينِ بَغِيْرَ عُسْرِ
وَمَثْنُ عَقَائِدٍ مِنْ ذَاكَ يَخْوِي
وَيَثْمِلُ اللَّبَابَ بَغِيْرَ قِشْرِ
وَيَثْمِلُ رَائِقَاتٍ مِنْ مَعَانِ
فَحَتَّى سَارَ سَائِرُهُ خِلَالِ
وَفِي ذَا الْحَالِ أَفْقَرُ كُلِّ نَاسِ
ضَاعِفٌ مُذْنِبٌ سَعْدِي بِنُ تَاجِي
تَتَبَّعَ نَظْمَهُ نَظْمًا سَلِيَسًا
وَأَفْرَزَ مَا تَكَرَّرَ مِنْهُ مَعْنَى
لَيْسَ هَلْ حَفْظُهُ أَرْبَابَ شُغْلِ
وَوَشَّخَ صَدْرَهُ بِجَمِيْلِ وَصْفِ
وَذَا السُّلْطَانِ سُلْطَانِ بَايَزِيدُ
مَلِيكَ لَا يُرَى بَيْنَ الْبَرَايَا
كَبْرَقِ بَارِقٍ فِي يَوْمِ حَرْبِ
فَأَضْحَى بِأَبْنِهِ مَأْوَى فُخُولِ
مُنَايَ مِنْ الْإِلَهِ دَوَامَ عُمْرِهِ
وَقِيَاهُ اللَّهُ مِنْ هَمٍّ وَغَمٍّ
وَمَا هَدَلَ الْهَدِيلُ عَلَى عُصُونِ
فَفِي التَّرْتِيْبِ إِنْ وَقَعَ اخْتِلَافُ
وَإِنْ وَقَعَ التَّكْرُرُ فِي الْقَوَافِي
فَقَسْرُغُ مَا هُوَ الْمُقْصُودُ عِنْدِي

⁵⁵ معاون

⁵⁶ كَرَم

وَفَضَّلُ اللّٰهَ يَكْفِينِي وَحَسْبِي
عَلَيْهِ اعْتَمَدِي وَاتِّكِلِ

القول في حقائق الأشياء

لِكُلِّ حَقَائِقِ الْأَشْيَاءِ ثُبُوتٌ
وَنَعْلَمُ بِالضَّرُورَةِ وَارْتِجَالِ
وَخَالَفَ فِيهِ سُوقَاطَاءُ جَهْلًا
أَضَاعُوا الْعُمَرَ فِي قَوْلِ مُحَالِ

القول في أسباب العلم

لِعِلْمِ الْخَأْسِقِ أَسْبَابٌ ثَلَاثَةٌ
حَوَاسِنٌ سَلِيمَةٌ، وَالْعَقْلُ ثَانٍ
وَتَنَقَّبِمْ الْحَوَاسِنُ بِخَمْسِ جِسِّ
فَسَمِعُ ثُمَّ ذَوْقُ ثُمَّ لَمَسُ
وَقَوْلُ صَادِقٍ يَنْقَسِمُ أَيْضًا
فَقَسَمُ مَا تَوَافَرَ فِيهِ قَوْلُ
فَهَذَا الْقَسَمُ يُوجِبُ فِيكَ عِلْمًا
كَعِلْمِ ثَابِتٍ بِوُجُودِ مَصْرٍ
وَتَانِي الْقَسَمِ أَخْبَارُ الرَّسُولِ
وَأَيْضًا ذَاكَ يُوجِبُ فِيكَ عِلْمًا
وَلَكِنْ فِي التَّيَقُّنِ مِثْلَ عِلْمِ
وَعِلْمِ ثَابِتٍ بِالْعَقْلِ أَيْضًا
فَإِنْ يَبُكُ بِالْبِدَاهَةِ فَهُوَ عِلْمٌ
وَإِنْ يَحْصُلُ بِاسْتِدْلَالِ عَقْلٍ
وَمَا الْإِلَهَامُ مِنْ أَسْبَابِ عِلْمِ

سَأَنْظِمُهَا بِنَظْمِ كَاللَّيْلِ
وَقَوْلُ صَادِقٍ فَاسْمَعْ مَقَالِي
سَأَتْلُوهَا عَلَيْكَ بِإِغْتِلَالِ
وَإِبْصَارٍ وَشَمُّ يَا أَهْلَ خَالِ⁵⁷
عَلَى قَسَمَيْنِ يَا أَهْلَ الْخِلَالِ⁵⁸
مِنْ أَقْوَامٍ كَثِيرٍ بِالتَّوَالِي
ضَرُورِيًّا عَدِيمِ الْإِخْتِلَالِ
وَأَسْلَافِ الْمُلُوكِ ذَوِي الْمَعَالِي
صَادِقِ الْقَوْلِ عِنْدَ اللَّهِ عَالِي
بِاسْتِدْلَالِ عَقْلٍ ذِي اجْتِيَالِ
ضَرُورِيٍّ عَدِيمِ الْإِزْتِحَالِ
عَلَى ضَرَبَيْنِ يَا زَمَرَ الْأَهَالِي
ضَرُورِيٍّ غَنِيٍّ عَنِ مِثَالِ
فَكَسْبِيَّ بِإِغْتِلَالِ وَقَالِ
بِصِحَّةِ شَيْءٍ عِنْدَ ذَوِي الْكَمَالِ

القول في حدوث العلم

57 هو الغلُّ
58 افعال حسنة

وَيَخْدُتْ عَالَمَ بِجَمِيعِ جُزْءِ
وَذَا إِنَّ قِيَامَ ذَاتًا فَهِيَ وَغَيْبِ
وَعَيْنٌ إِنْ تَرَكَتْ فَهِيَ وَجِسْمٌ
يُسَمَّى جَوْهَرًا فَزِدْ وَلَكِنْ
وَهَذَا الْعَرَضُ لَا يَبْقَى زَمَانًا
فَيَخْدُتْ فِي الْجَوَاهِرِ وَالْجُسُومِ
كَالْوَانِ وَأَكْوَانٍ وَطَعْمِ

فَلَا تَسْمَعُ أَبَاطِيْلَ الْمَقَالِ
وَأَلَا فَهِيَ وَغَرَضُ ذُو زَوَالِ
وَأَلَا فَهِيَ وَجُزْءُ يَا أَهْلَ حَالِ
قَدْ أَنْكَرَهُ الْحَكِيمُ بِمَا أَنْعَدَالِ
بِحَالٍ وَلَا يَقُومُ بِمَا مُحَالِ
عَلَى نَهْجِ الْخُلُوعِ وَاخْتِلَالِ
وَأَصْنَافِ الرُّوَائِحِ يَبِينُ خَالِ

الْقَوْلُ فِي اثْبَاتِ الصَّانِعِ وَصِفَاتِهِ

وَمُخْدِتْ عَالَمِ رَبِّ السَّمَاءِ
إِلَهُ وَاحِدٌ لَا شَكَ فِيهِ
قَدِيمٌ لَا يَنْبَالُ لَهُ فَنَاءُ
بِذَاتِ اللَّهِ قَدْ قَامَتْ صِفَاتُ
لَهُ عَالَمٌ يُحِيطُ بِكُلِّ شَيْءٍ
قَدِيرٌ عَمَّ قُدْرَتُهُ تَعَالَى
بِقُدْرَتِهِ تَوَرَدَ خَدُّ وَرِدِ
بِقُدْرَتِهِ بَدَا فِي الْمَسْأَلِ عَزْفُ
وَخَيْئٌ لَا يَمُوتُ وَلَا يُفْوتُ
قَوِيٌّ جَلَّ قُوَّتُهُ تَعَالَى
سَمِيعٌ يَسْمَعُ الدَّعَوَاتِ كَمَا
بَصِيرٌ وَهُوَ يُبْصِرُ رَجُلَ نَمَلِ
وَأَلِلُّهُ الْإِرَادَةَ وَالْمَشِيئَةَ

إِلَهُ الْخَلْقِ بَرُّ ذُو الْجَلَالِ
وَمُنْكَرُهُ عَنِ الْإِيمَانِ خَالِي
عَدِيمُ الْمَثَلِ رَبُّ ذُو التَّغَالِي
أَعْبُدُ عَلَيْكَ إِنْ تَسْمَعُ مَقَالِي
وَيَخْشَوِي كَلَّ سِرِّ فِي الْخِيَالِ
عَلَى كَلِّ الْأَسْفَالِ وَالْأَعَالِي
وَعَرَدَ بَلْبُلٌ فَوْقَ السَّتَالِ
فَإِنَّ الْمَسْأَلِ بَعْضُ دَمِ الْعَرَالِ
وَيُحْيِي مَيِّتًا وَالْعَظْمُ بَالِي
وَأَتَصَفَّتْ بِأَوْصَافِ الْكَمَالِ
وَأَوْ خَيْفَتُ مِنْ أَسْمَاعِ الرِّجَالِ
خِلَالِ الْمَشْيِ فِي غَسَقِ اللَّيَالِي
فَصَدَّقَ ذَلِكَ وَاخْتَدَرَ عَنْ جِدَالِ

فَإِنَّ اللَّهَ يَفْعَلُ مَا يَشَاءُ وَيَخْتَلِمُ مَا يُرِيدُ بِلا إغْتِمَالٍ⁵⁹
مُكْمُونَ كُلِّ أَفْلاكٍ وَأَرْضٍ وَمَا فِيهَا كَأَصْنَافِ الرَّجَالِ
كَلِمَةٍ قَدْ تَكَأَمَ بِالكَلَامِ المَجِيدِ بِلا اِزْتِيَابٍ وَ اِخْتِيَالٍ⁶⁰
فَيَأْمُرُنَا بِهِ بِجَسَدَانِ فِعْلٍ وَيَنْهَيْنَا مِنْ أَنْواعِ الفِعَالِ⁶¹
وَمَا الْقُرْآنُ إِلَّا وَصَفُ ذاتٍ قَدِيمٍ لَيْسَ مِنْ جِنْسِ المَقَالِ
وَمَكْتُوبٌ عَلَى أوراقِ صُخْفٍ وَمَحْرُومٌ وَ مَحْفُوظٌ بِبِالِ
وَمَسْمُوعٌ وَمَقْرُورٌ بِبِالِ وَأَلْسِنَةٍ وَلَكِنْ غَيْرُ حَالِ⁶²
يُنَافِي لِلسُّكُوتِ وَكُلِّ أَقْصَا فَصَّ دِقَّةً وَنِزْلَ كُلِّ المَنَالِ
وَقَالُوا فَهِيَ وَ مَخْذُوقٌ فَحاشَا صَفَاتِ اللَّهِ قَائِمَةً بِذاتِ
وَلَكِنْ لَيْسَ عَيْنِ الذَّاتِ طَرِيٌّ تَعَالَى شَأْنُهُ مِنْ ذَا المَحَالِ
قَدِيمَاتٍ مَصُونَاتِ السَّرْوَالِ وَلَا غَيْرَ رَأْسِ سِوَاهُ ذَا اِنْفِصَالِ

القول في الصفات السلبية

لذاتِ اللَّهِ تَنْزِيهَاتٍ أَيْضًا يُنَزَّهُ ذَاتُهُ فِي كُلِّ حَالِ
فَلا عَرْضٌ وَلا جِسْمٌ وَجُرْءٌ وَلا ذُو حَـدٍّ أَوْ عَدِّ فَحاشَا
وَلا مَنْرَكٍ أَوْ ذُو تَتَـاهٍ وَلا مُتَجَانِسٍ لِلْمُؤَكَّنَاتِ
وَلا فِي حَيْزٍ أَوْ فِي مَكَانٍ وَلا يُجْرِي عَلَيْهِ زَمَانٌ أَصْلًا
يُنَزَّهُ ذَاتُهُ فِي كُلِّ حَالِ وَلا ذُو صُورَةٍ يَبَا ذَا الخِصَالِ
وَلا مُتَّعِدٍّ أَوْ عَدِّ فَحاشَا وَلا مُتَرَكِّبٍ مِنَ الإِخْتِلالِ
وَلا مُتَجَانِسٍ لِلْمُؤَكَّنَاتِ تَعَالَى اللَّهُ أَصْنَافِ التَّعَالِي
وَلا يُجْرِي عَلَيْهِ زَمَانٌ أَصْلًا عَدِيمِ الذِّمَّةِ مُتَعِ المِثَالِ

القول في رؤيته تعالى

59 اي بلا اضطراب

60 احتيال: شك

61 هو فعل قبيح

62 اي غير حالي فيها

وَرُوَيْتَهُ يُعْقَبِي الدَّارَ حَقًّا تَدُنُّ عَلَيْهِ أُخْبَارُ عَوَالِي
يُـرَاهُ الْمُؤْمِنُونَ بَعِيرَ كَيْفِ فَيَاسُ حَقًّا لِأَهْلِ الإِعْتِرَالِ

الْقَوْلُ فِي أفعالِ العِبَادِ

وَيَخْلُقُ كُلَّ أفعالٍ لِعَبْدٍ هِدَايَتُهُ مُهْتَدٍ وَضَلالَ ضَالِ
إِرَادَتُهُ تُعْمَلُ لِكُلِّ فَعْلٍ كَمَا عَمَّ المَشِيَّةُ كُلَّ بَالِ⁶³
يُقَدِّرُهُ وَيَقْضِيهِ بِهِ وَيَحْكُمُ فَخُذْ هَذَا وَوَدِّعْ كُلَّ قَالِ⁶⁴
وَأَلْفِي خَلْقَ شَرِّ الفَعْلِ قُبْحِ وَأَلَيْسَ القُبْحُ إِلَّا فِى اشْتِغَالِ
وَفِعْلٍ لِحَيْثُ أَرِي لِعَبْدٍ يُثَابُ بِهِ وَيُؤَخَذُ بِالنَّكَالِ⁶⁵
يُرِيدُ حَسَنَ أفعالٍ وَيَرْضَى وَيُرْفِدُ⁶⁶ أَهْلَهُ عِظَمَ النَّوَالِ⁶⁷
يُرِيدُ الشَّرَّ لِكِنْ لَيْسَ يَرْضَى وَيُـدْخِلُ أَهْلَهُ دَارَ اشْتِغَالِ⁶⁸

الْقَوْلُ فِي اسْتِطَاعَةِ العَبْدِ

مَعَ الفَعْلِ اسْتِطَاعَةُ كُلِّ عَبْدٍ هُوَ المُخْتَارُ عِنْدَ أُولَى كَمَالِ
وَمَا هُوَ غَيْرَ قُدْرَةِ كُلِّ عَبْدٍ عَلَى فَعْلٍ جَمِيدٍ أَوْ فَعَالِ
بِاسْمِ الإِسْتِطَاعَةِ قَدْ تُسَمَّى سَلَامَةُ أَلَمَةِ قَبْلِ إِفْتِعَالِ
وَهَذَا كِانَ عِلْمُهُ كُلِّ فَعْلٍ وَمُعْتَمَدًا لِتَكْلِيفِ الفَعَالِ⁶⁹
وَلَا تَكْلِيفَ قَطَّ عَلَى عِبَادِ بِمَا لَمْ يُقْدِرُوا بِإِمْتِنَالِ
فَأَلَمْ يَغْدَ ضَرْبٍ وَأَنْكَسَارِ الزُّجَاجِ عَقِيبَ كَسْرِ وَانْفِلالِ
وَمَا يُشْبِهُهُمَا مِنْ غَيْرِ ذَلِكَ بِخَلْقِ اللّهِ يَأْزَمَرُ الخِلالِ⁷⁰

63 اي كُلِّ فَعْلٍ
64 اي كُلِّ عَدُوِّ الحَقِّ
65 عِقَابٍ
66 اي يُعْطَى
67 هو العطاء
68 وهي الجحيم
69 هو الفَعْلُ الحَسَنُ
70 احباب

وَلَا فِي خَلْقِهِ صُنْعٌ لِعَبْدٍ وَمُثَنَّبُهُ عَنِ الْإِنصَافِ خَالِي

الْقَوْلُ فِي الْأَجَلِ

وَمَا الْمُفْتُولُ جَيْنَ الْقَتْلِ مَبِيئًا وَلَا أَجَلٍ فَلَا تَأْكُ فِي ضَلَالٍ
فَبِالْأَجَلِ الْمُصِيبِ يَمُوتُ كُلُّ وَقْتِ الْمَوْتِ بِالْأَمْوَاتِ حَقًّا
وَمَا الْأَجَلُ الْمُقَدَّرُ ذَا عَدَادٍ بَلَى هُوَ وَاجِدٌ عِنْدَ الْأَهَالِي

الْقَوْلُ فِي أَنْ الْحَرَامَ رِزْقٌ

وَأَنَّ السُّخْتِ رِزْقٌ مِثْلَ حَلٍّ عَلَيَّهِ أَجْمَعُوا زَمَرَ الْمَوَالِ
أَلَا يَا نَفْسُ تَسْتَوْفِي وَتَأْكُلُ نَصِيبَكَ مِنْ حَرَامٍ أَوْ حَلَالٍ
وَلَمْ تَأْكُلِ نَصِيبَ الْغَيْرِ قَطْعًا وَلَمْ يُمْسَسْ نَصِيبَكَ مِنْ زَوَالِ
فَمَاذَا الْجِرْصُ يَوْمًا بَعْدَ يَوْمٍ وَمَاذَا الْحَقْدُ حَالًا بَعْدَ حَالِ
يُضِلُّ اللّٰهَ أَبَدًا مَنْ يَتَشَاءُ وَيَهْدِي مَنْ يَتَشَاءُ بِمَا اعْتَمَالَ
وَلَيْسَ بِوَاجِبٍ إِصْلَاحُ عَبْدٍ عَلَى الرَّحْمَنِ فَاحْذَرُ عَنْ جِدَالِ

الْقَوْلُ فِي عَذَابِ الْقَبْرِ وَسَائِرِ أَحْوَالِ الْمَعَادِ

عَذَابِ الْقَبْرِ لِلْكَفَّارِ حَقٌّ وَبَعْضُ الْمُؤَدَّبِينَ لَدَى ارْتِحَالِ
وَتَتَعَبَى الْمُطِيعُ بِقَبْرِ حَقٍّ بِمَا يَعْلَمُهُ رَبِّي ذِي التَّعَالِي
حَدِيثُ سُؤَالِ مُنْكَرٍ وَنَكِيرٍ صَاحِحٌ ثَابِتٌ يَا ذَا الْجَلَالِ
وَبَعَثَ خَلَائِقِي وَالسُّؤَالُ حَقٌّ وَقَدْ يُنْفِيهِ أَرْبَابُ الضَّلَالِ
سُؤَالِ النَّاسِ يَوْمَ الْحَشْرِ حَقٌّ كَمَا حَقَّ الْكِتَابُ لَدَى السُّؤَالِ
وَخَوْضُ فِي جَنَانِ الْخُلْدِ حَقٌّ فَتَسْقَى الْمُؤْمِنُونَ لَدَى اغْتِلَالِ
حَدِيثِ الْجَنَّةِ وَالنَّارِ حَقٌّ هُمَا مَوْجُودَتَانِ بِمَا لَخْتِلَالِ

وَأَهْلُهُمَا كَذَلِكَ لَيْسَ يَفْقَهُ
وَمُرْتَكِبُ الْكِبِيرَةِ دُونَ كُفْرٍ
وَرَبِّي لَيْسَ يَغْفِرُ أَهْلَ شِرْكٍ
وَيَغْفِرُ دُونَ ذَلِكَ مَا يَتَنَاءَى
وَقَدْ جَازَ الْعِقَابُ عَلَى الصَّغَائِرِ
وَقَدْ تُعْفَى الْكَبَائِرُ دُونَ كُفْرٍ
وَأَسْتَحِلُّ كُلَّ الذَّنْبِ كُفْرٌ
وَقَدْ تَبَيَّنَتْ شَفَاعَةُ كُلِّ رُسُلٍ
وَأَصْحَابُ الْكَبَائِرِ دُونَ كُفْرٍ
وَدَلَّ بِإِيهِ أَحَادِيثُ عَوَالٍ
عَرِيٌّ مِنْ سِمَاتِ الْكُفْرِ خَالِي
وَقَدْ وَعَدَتْ لَهُمْ دَارُ النَّكَالِ
فَلَا تَكُ فِي الْقُتُوبِ عَنِ النَّوَالِ
فَلَا تَأْمَنُ مِنْ إِدْرَاكِ الْمَحَالِ⁷¹
إِذَا لَمْ يَسْتَجَلْ عِنْدَ اثْتِغَالِ
فَلَا تُقْرَبُ بِهِ بِإِذَا الْخِلَالِ
لِذَنْبِ الْمُذْنِبِينَ ذَوِي فِعَالِ
فَلَا تَبْقَى بِإِدَارِ الْإِثْتِغَالِ

القول في حَقِيقَةِ الْإِيمَانِ

خُذِ الْإِيمَانَ تَصَدِيقًا بِقَلْبٍ
وَمَا الْأَعْمَالَ لِلْإِيمَانِ جُزْءًا
فَتَقَبَّلْ لِيُزِيدَكَ إِذَا وَانْتِقَاصًا
وَذَا الْإِيمَانَ لَا يَزِدَادُ قَطْعًا
وَمَا الْإِيمَانَ لِلْإِسْلَامِ غَيْرًا
وَإِنْ يَكُ لِأَمْرٍ تَصَدِيقُ قَلْبٍ
وَذُو التَّمُذِيقِ إِنْ يَخْكُمْ عَلَيْهِ
وَلَكِنْ لَيْسَ يَحْسُنُ جِوِينَ حُكْمِ
بِمَا يُبْلِغُهُ رَبِّي ذُو التَّعَالِي
كَمَا هُوَ زَعْمُ أَهْلِ الْإِعْتِزَالِ
بِقَدْرِ الْكَسْبِ يَا أَهْلَ الْأَثَالِ⁷²
وَلَا يَنْقُصُ فَلَا تَكُ بِأَحْتِمَالِ
فَأَسْكُتْ فَكَانَ مِنْ قِيلٍ وَقَالَ
فَهَذَا مُؤْمِنٌ عِنْدَ الْأَهْمَالِ
بِإِيمَانٍ فَصَدِّقْ فِي الْمَقَالِ
أَحَالْتُهُ مَشِيئَةَ ذِي الْجَلَالِ⁷³

القول في أَنَّ السَّعِيدَ قَدْ يَشْفَى وَالشَّقِيَّ قَدْ يَسْعَدُ

وَقَدْ يَشْفَى سَعِيدٌ بَعْدَ جِوِينَ
وَقَدْ يَسْعَدُ شَقِيٌّ دُونَ خَبَالِ⁷⁴

71 عقوبة

72 هو المجدُّ

73 أي لا ينبغي أن يقول أنا مؤمن إن شاء الله.

74 هو الفسادُ

وَمَا التَّغْيِيرُ إِلَّا فِي السَّعَادَةِ كَذَلِكَ فِي الشَّقَاوَةِ يَا ابْنَ خَالِي
وَلَا تُغَيِّرْ فِي إِسْعَادِ أَصْنَالٍ وَإِثْنِ قَاءٍ فَصَّ دِقُّهُ بِبِئْسَالِ
لَأَنْتَهُمَا لِذَاتِ اللَّهِ وَصَنَفْتِ وَوَصَفْتِ اللَّهُ مُمْتَنِّعِ الرِّوَالِ

الْقَوْلُ فِي إِسْأَالِ الرُّسُلِ

يُضَايِعُ مِنْ جَمَّةٍ إِسْأَالِ رُسُلِ وَيَشْتَهِي هَذِهِ ذَهَبِينَ ذُو انْتِقَالِ
وَأَرْسَلَ رَبُّنَا رُسُلًا كِرَامًا إِلَى الْمَخَالِقِ أَمْرًا بِأَمْتِنَالِ
يُبَيِّنُ أَهْلَ طَاعَاتٍ يُبْشِرُ رَى وَيُنْذِرُ أَهْلَ سُوءِ الْإِفْتِعَالِ
يُبَيِّنُ لِلْأَنَسِاسِ أُمُورَ دِينِ وَأَسْبَابَ الْمَعَايِشِ مِنْ حَالِ
وَأَيُّ دَهْمٍ بِأَقْوَى مُعْجَزَاتِ خَوَارِقِ عَادَةٍ يَا ذَا الْخِصَالِ
وَأَوَّلُ أَنْبِيَاءِ اللَّهِ طَبْرًا صَافِيٍّ اللَّهُ أَدَمُ ذُو شِثْمَالِ⁷⁵
وَأَخْرَجَهُمْ نَبِيٌّ هَاشِمِيٌّ قَرِيشِيٌّ مُحَمَّدُ ذُو خِلالِ
وَيُرْوَى فِي الْحَدِيثِ لَهُمْ عِدَادُ هُوَ الْمَشْهُورُ مَا بَيْنَ النَّقَالِ⁷⁶
فَأُولَى تَرْكِ قَصْرِ فِي عِدَادِ وَكَوْنُ عِنْدَ ذِكْرِ بِأَخْتِمَالِ
لِأَنَّ اللَّهَ لَمْ يَقْضُ رُسُولًا⁷⁷ جَمِيعِ الْأَنْبِيَاءِ ذَوِي الْمَعَالِ
فَإِنْ قَصَرُوا فَمُحْتَمَلٌ لِعُقُوبِ دُخُولِ الْغَيْرِ فِيهِمْ يَا أَهْلَ خَالِ
وَمُحْتَمَلٌ خُرُوجُ الْبَعْضِ أَيْضًا وَهَذَا لَيْسَ شَأْنُ الْإِعْتِدَالِ
وَكُلُّهُمْ نَبِيٌّ لِبَرَايَةِ مِنْ الرَّحْمَنِ أَحْكَامًا عَوَالِ
وَكَأَنَّهُمْ صَادِقِينَ وَنَاصِحِينَ⁷⁸ بِحَبْرِ لِدَانِي وَالْأَعْمَالِ
وَأَفْضَلُهُمْ رُسُولُ اللَّهِ حَقًّا مُحَمَّدُ ذُو الْمَحَامِدِ وَالْيَمَالِ⁷⁹
سِرَاجُ الْأَنْبِيَاءِ بِإِلا تَطْيِيرِ وَخَاتَمُ الْأَنْبِيَاءِ بِإِلا مِثَالِ

⁷⁵ هُوَ الْخُلُقُ الْحَسَنُ

⁷⁶ هُوَ النَّقَالُ بِالتَّشْبِيهِ فَخَفَّتْ لِضَرُورَةِ الْوِزْنِ كَمَا وَقَعَ فِي بَعْضِ الْأَشْعَارِ

⁷⁷ أَي لَمْ يَقْضِ عَلَى رَسُولٍ

⁷⁸ الْإِلْفُ لِلِشَّبَاحِ

⁷⁹ هُوَ الْغَوْثُ

مَلَائِكُ مَنْ عِبَادِ اللَّهِ طَرًّا
لِرَبِّي كُنْتُ بَأَرْسَالِهَا بِرُسُلِ
فَأَرْسَلْنَا بِهِمْ أَمْرًا وَنَهْيًا
وَمِعْرَاجِ الرَّسُولِ إِلَى سَمَاءِ
فَتَمَّ مِنَ الْعُلَى قَدْ نَالَ لَيْلًا
وَأَيْسُوا مِنْ أَنْبَاءِ أَوْ رَجَالِ
لِتَبْيِينِ الْمَضَارَّةِ وَالْمَنَالِ
وَوَعْدًا أَوْ وَعِيدًا الْإِهْتِيَالِ⁸⁰
بِشَخْصِهِ لَا بِخَالِمْ أَوْ خِيَالِ
إِلَى مَا شَاءَ رَبِّي ذُو التَّغَالِي

القول في كرامات الأولياء

كَرَامَةُ أَوْلِيَاءِ اللَّهِ حَقٌّ
فَقَطَّهْرُ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ أَمْوَرٌ
كَقَطْعِ مَنْ أَزَلِ فِي مَثَلِ أَنْ
وَإِظْهَارِ لِأَطْعَمَةٍ وَشَرْبِ
وَمَشْيِ فَوْقَ مَاءٍ بِإِلَاعِمَاسِ
كَذَلِكَ نُطْفِئُ عُجْمِ أَوْ جَمَادِ
وَكُلِّ مُعْجِزٌ لِنَبِيِّ عَصْرِ
وَلَا يَنْفِيهِ إِلَّا ذُو حَبِّهِ
خَوَارِقُ عَادَةٍ يَا ذَا الْفَعَالِ⁸¹
أَوْ أَكْثَرَ مِنْهُ يَا ذَا الْإِنْتِخَالِ
لَدَى غَلِيَانِ جُوعٍ وَغَلِيَالِ
وَسَيْرِ فِي الْهَوَاءِ بِإِلَاعِمَالِ
وَمَا يَحْكِيهِ فَاسْمُغٌ بِأَجْتِذَالِ
عَلَيْهِ صَارَحُوا كُلَّ الْمَوَالِي

القول في مراتب الأصحاب وخلافتهم

وَبَعْدَ رَسُولِنَا خَيْرُ الْبَرَايَا
وَبَعْدَ وَفَاتِهِ عُمَرُ نَقِيٍّ
فَدُو النُّورِينَ عَنَّمَانُ زَكِيٍّ
فَتَمَّ الْحَيْدَرُ الْكَرَّارُ حَرْبًا
وَذَا التَّرْتِيبِ تَرْتِيبُ صَاحِبِ
خِلَافَتِهِمْ بِهِذَا النَّهْجِ أَيْضًا
أَبُو بَكْرٍ صَدِيقُ ذُو خِصَالِ
كَثِيرُ الْعَدْلِ مَمْدُوحُ التَّيْمَالِ
خِيَمِي عَالَمُ ذُو الْكُتْهِالِ⁸²
عَلِيُّ الْمُرْتَضَى لِيَبْتَ الْقَتَالِ
وَمَنْهَجُ أَهْلِ صِدْقٍ وَاعْتِدَالِ
فَلَا تَنْتَرِكُ هَوَاكَ عَلَى الضَّلَالِ

⁸⁰ اي للتخويف

⁸¹ كرم

⁸² هو كمال العقل

زَمَانُ خِلَافَةِ بَعْدِ الرَّسُولِ ثَلَاثُونَ سِنِينَ يَا خَلَالِي
فَتَمَّ إِمَارَةٌ مُلْكُكَ عَضُوضٌ⁸³ كَذَا قَالَ الْمُحَمَّذُ ذُو قَعَالِ

القول في الإمامة

لَأَهْلِ السُّنَنِ بَدُّ مِنْ إِمَامٍ لِيُنْفِذَ حُكْمَهُمْ فِي كُلِّ بَالٍ
وَيُنْصَبُ لِلْإِقَامَةِ فِي حُدُودٍ وَسَدِّ ثَغُورِهِمْ مِنْ ذِي خَبَالٍ
وَتَجْهِيزِ الْخُيُوشِ لِيَوْمِ حَرْبٍ بِأَهْلِ الْبَغْيِ أَوْ أَخْذِ الْعِقَالِ⁸⁴
وَقَهْرِ الْأَيْصَنِ وَالْمُسْتَعْلَبِينَ وَقَطَّاعِ الطَّرِيقِ أُولِي فِعَالٍ
وَإِمَامَةِ جُمُعَةٍ وَصَلَاةِ عِيدٍ كَمَا فَعَلُوا الْمُلُوكَ مِنَ الْأُولِي⁸⁵
وَقَطَّاعِ مُنَازِعَاتٍ وَاقْعَاتٍ خِلَالَ النَّاسِ مِنْ سُوءِ اقْتِعَالٍ
وَإِصْغَاءِ الشُّهُودِ عَلَى خُفُوقٍ عَلَى وَجْهِ الثَّأْتِي وَاعْتِدَالٍ
وَتَرْوِجِ الصِّغَارِ بِبِلَا وَلِيٍّ وَتَقْسِيمِ الْمَغَانِمِ حَسَبِ حَالٍ
وَبُؤْدُ لِلْإِمَامِ مِنْ الظُّهُورِ وَلَيْسَ لَهُ لِحْتِقَاءٍ لِاهْتِبَالِ⁸⁶
وَلَمْ يَكُ قَطُّ مُنْتَظَرًا بِوَعْدٍ كَمَا هُوَ زُغْمٌ بَعْضٍ مِنْ رُذَالٍ
وَأَلَيْسَ إِمَامٌ إِلَّا مِنْ قُرَيْشٍ كَمَا قَالَ النَّبِيُّ بِبِلَا اخْتِبَالِ⁸⁷
وَلَكِنْ لَيْسَ يُشْرَطُ هَاشِمِيٌّ وَلَا الْعَلَوِيُّ فَاتْرُكْ كُلَّ قَالٍ
وَإِعْنَمَةٌ لَيْسَ شَرْطًا لِلْإِمَامَةِ كَذَا فَضَّلَ عَلَى كُلِّ الرَّجَالِ
وَيُشْرَطُ كَوْنُهُ أَهْلَ الْوَلَايَةِ⁸⁸ مُطْلَقَةً وَجَامِعَةً الْكَمَالِ
يَسْبِقُ لِأَهْلِ بَغْيٍ أَوْ قَسَادٍ وَيَخُكُّمُ بِالْإِيْمَالِ⁸⁹ وَابْتِبَالِ
وَيَقْدِرُ بِيَدِهِمْ تَنْفِيذُ حُكْمِ وَسَدِّ الثُّغُرِ مِنْ أَهْلِ الْخِيَالِ

83 يُرَادُ بِهِ مُمَارَجَةَ الظُّلْمِ وَالتَّعَدِّي

84 هُوَ الصَّدَقَةُ أَي يُنْصَبُ الْإِمَامُ لِأَخْذِ صَدَقَاتِ النَّاسِ

85 جَمْعُ أَوْلٍ

86 أَي لِحُوفٍ

87 أَي بِلَا شَكِّ وَشُبُهَةٍ

88 التَّاءُ مِنَ الْمِصْرَعِ الثَّانِيَةِ

89 سِيَاسَتُهُ

وَأَخَذَ حُفُوقَ مَظَالِمٍ يَوْمَ يَعْدَلُ
وَأَلَمَ يُعْزَلُ إِمَامٌ بِالْفُسُوقِ
يُصَالِي خُلُوفَ فُجَّارٍ وَبَرٍّ
مِنَ الظَّالِمِ يَإِذَا الْإِثْخَالَ
وَلَا بِالجُورِ فَاسْتَمَعَ بِاجْتِثَالِ
كَمَا صَالُوا لَهُمْ عِنْدَ اِرْتِحَالِ

القول في الأبحاث المتفرقة

وَنَذَرَ كُلَّ أَصْحَابِ بَخِيرٍ
وَنَحُكُمُ بِالتَّنْعَمِ فِي جَنَانِ
وَمَسْحُ الخُوفِ مُخْتَارٌ لَدَيْنَا
وَلَمْ يَخْرُمْ نَبِيذُ جَرَارٍ أَصْلًا
وَلَا يَصِلُ الوَلِيُّ إِلَى مَقَامِ
وَلَمْ يَسْفُطْ مِنَ العُقْلَاءِ أَمْرٌ
وَقَدْ حُمِلَ النُّصُوصُ عَلَى الظَّوَاهِرِ
فَمَيْلٌ مِنْ مَعَانِيهَا الظَّوَاهِرِ
فَالْحَادُ بِإِضْلالٍ وَكُفْرٍ
وَإِسْتِخْلَالِ كُلِّ الدَّنْبِ كُفْرٌ
وَإِسْتِهْزَاءِ شَرَعٍ عَيْنِ كُفْرٍ
وَتَصْنِيقِ لِكَاهِنِ جِيْنِ يُنْبِئِ
وَمَا المَعْدُومُ شَيْئًا ذَا ثُبُوتِ
مِنَ الدَّعَوَاتِ وَالصَّدَقَاتِ نَفْعِ
يُجِيبُ اللّهُ دَعَوَاتِ بِصِدْقِ
وَإِحْبَازِ النَّبِيِّ الحَقِّ حَقِّ

وَقَدْ ذُحُّمٌ عَنِ الْإِنْصَافِ خَالِي
عَلَى عَثْرَةِ أَصْحَابِ وَالِ
فَصَدَّقَ ذَاكَ وَأَعْمَلَ يَا أَهْلَ خَالِ
عَلَيْهِ أَجْمَعُوا زُمِرَ الْأَهْـمَالِي
النُّبُوَّةَ فَاسْتَمَعَ يَا ذَا الْأَثَالِ
الإِلَهَ وَنَهَيْتُهُ فِي كُلِّ بِالِ⁹⁰
فَلَا تَكُ مِنْ أُولِي ظَنِّ وَخَالِ⁹¹
إِلَى مَا يَدَّعِيهِ بَعْضُ قَالِ⁹²
تَحَرَّرُوا وَاجْتَنِبْ مِنْ ذَا المَمَالِ⁹³
كَمَا تَحْقِيقُ دَنْبِ فِي المَالِ
مَعَاذَ اللّهِ مِنْ شَرِّ السَّعَالِي⁹⁴
مِنَ العَيْبِ فَكُفِّرْ يَا خِلَالَ
وَقَائِلُهُ عَرَا مِنْ اِغْتِدَالِ
لِأَمْوَاتِ بِإِلا قِيَالِ وَقَالِ
وَيَقْضِي حَاجَةَ لِذَوِي السُّوَالِ
مِنْ أَشْرَاطِ القِيَامَةِ يَا ابْنَ خَالِي

90 اي في كل حال

91 هو الشبهة

92 اي بعض عدو للحق

93 هو الميل

94 ثراد بها النفوس الشريرة البشرية

كِدَابَةٌ ثُمَّ يَأْجُوجُ وَمَأْجُوجُ
وَمِنْ تِلْكَ الشُّرُوطِ نُزُولُ عَيْسَى
وَخَامِسُهَا طُلُوعُ الشَّمْسِ غَرْبًا
وَمُجْتَهَدٌ فَقَدْ يُخْطِئُ لِجَنَّتِهِادًا
وَرُسُلُ الْبَشَرِ أَفْضَلُ مِنْ رُسُولِ
وَرُسُلُهُمْ أَفْضَلُ مِنْ عَمَامِ
وَعَامُ الْبَشَرِ أَفْضَلُ مِنْ عَمَامِ

وَدَجَّالٍ شَقِيٍّ ذِي خَبَالٍ
مَنْ الْأَفْلاكِ يَا أَهْلَ الشِّمَالِ
فَصَدِّقْ ذَلِكَ وَاتْرُكْ أَهْلَ خَالِ
وَطُورًا قَدْ يُصِيبُ بِلا إِخْتِلالِ
الْمَلَائِكِ عِنْدَ رَبِّي ذِي الْجَلالِ
الْخَلائِقِ قاسِمُوعُوا مَيِّمِي مَقَالِي
الْمَلَائِكِ قاسِمُوعُوا مَيِّمِي مَقَالِي

القول في خاتمة الرسالة

أَلَا يَا نَفْسُ اتَّعِظِي بِهِذَا
وَأَلُو تَبْغِي هَوَاكَ فَأَنْتِ أَخْرَى
أَجَادَ دَهَائِي تَوْجِيهًا بَدِيعًا
وَأَذْكَى مِنْ فِتَاتِ الْمَسْكَ نَشْرًا
مَعَانِيهِ تَلُوحُ خِلَالِ سَطْرِ
لَقَدْ أُنْمِئْتُهُ فَالْحَمْدُ لِلَّهِ
بَدَلْتُ بِتِلْكَ شَهْرٍ كُلِّ جُهْدِي
دَعَاؤُ اللَّهِ فِي خَاتَمِ لَتَارِيخِ
لَعَلَّ اللَّهَ يَغْفِرُ كُلَّ ذَنْبِي
إِلَهِي أَنْتَ خَلَقْتَنِي وَرَبِّي
تَوَسَّأْنَا بِفَضْلِكَ وَاعْتَصَمْنَا
فَيَسِّرْ أَمْرَنَا فِي دَارِ دُنْيَانَا
فَصَلِّ عَلَيَّ رَسُوكَ هَاتِمِي
وَصَلِّ عَلَيَّ صَاحِبَتِي وَاللَّهِ

وَلَا تُكْذِبِي عَلَيَّ سُوءِ الْفَعَالِ
لَأَنْ تُجْزِي بِأَصْغَرِ الْعَفَالِ
سَلِيلِيسَ السَّطْمِ كَالْمَاءِ السَّرَالِ
وَالطَّفِ مِنْ حَيَاخِينِ انْهَمَالِ
كَبَدْرِ السَّمِّ فِي غَسَقِ الْإِيَالِ
وَهَذَا كَمَا مَطْلُوبًا إِيَالِي
فَتَمَّ عَلَيَّ يَدِي بِلا إِيْتِذَالِ
"تَرْحَمْ يَا عَزِيزُ لَوْهَنْ حَالِي"
وَيُنْجِزِي مِنِّي إِدْرَاكِ النُّكَالِ
وَتُعَلِّمُ كُلَّ أَسْرَارِي وَبِإِيَالِي
بِحُبْلِيكَ يَوْمَ حَشْرِ السُّوَالِ
وَفِي الْعُقْبَى أُنَلِّبِي بِالْمَنَالِ
فُرَيْشِي نَبِيِّي ذِي الشِّمَالِ
هُمُ خَيْرُ الصَّحَابِ وَخَيْرُ آلِ

Manzumenin Tercümesi

Rahman ve Rahîm olan Allah'ın adıyla
Biz her halde içtenlikle tevekkül ettik
Zü'l-Celâl, her şeyi takdir eden Allah'a.
O bütün sırları en iyi bilendir.
Ve yücelik sahibi bütün mahlûkatın
yaratıcısıdır.
O dengi olmayan, en yüce olan Allah'tır.
O benzeri olmayan 'Azîz olan Hak'tır.
Cennetinin her tarafını rahmetiyle
suladıktan sonra yeşilliklerle tezyîn eder.
Yaşadığım müddetçe O'nun zâtını
birlerim
O'nu yücelterek ve bütün
noksanlıklardan tenzîh ederek.
Rasûl'e salât ve selam getiriyorum.
Cemâl sahibi, Benî Haşim soyundan gelen
Nebî'ye,
Kerem sahibi Ashâbına ve 'Âline de salât
ve selam ediyorum
Ashâbın ve 'âlin en hayırlısı olan.
Bundan sonra, bütün ilimlerin en
faydalısı,
Kemâl ve fazilet sahipleri için
Allah katında şânı yüce olan,
Bütün şüphelerin

Ve vehmin karanlıklarından veya
hayâlden kurtaran
Ve zorlaştırmadan yakîne ulaştıran,
Talep edeni dalâletten koruyan
"Kelâm" olarak isimlendirilen ilimdir.
Ve akâid metni
İnci gibi faydalı olanların en değerlisini
Ve kabuğu değil de özü ihtiva eder.
Bunların yanında, eşsiz şeyleri
Ve hâlis manaları,
Temiz su gibi akıcı lafızları kapsar.
Ta ki, insanlara hoş gelmeyen şeyler
ortadan kalksın
Ve dostların makbulüne şâyân olsun.
Ve hal böyleyken o, insanların en
fakiridir
Ve Allah'ın yardımına herkesten daha
muhtaçtır.
Sa'dî b. Tâcî zayıftır, günahkârdır.
İşin sonunda Allah onu hayırla
mükâfatlandırınsın.
O nazmında akıcı,
Helâl sihir gibi eşsiz bir üslûp takip etti.
Sözü gereksiz yere uzatmaktan
kaçınmak,
Bununla uğraşanlara ezberi kolay olması
Ve ondan arzu edilenin elde edilmesi için

Mânası tekrar edenleri çıkardı.
Ve yüce, ulu sultan için
Gögsünü güzel bir vasıfla süsledi.
İşte bu sultan, âdil melik, güzel huylu,
Sultan Beyazid'dir.
O öyle meliktir ki; insanlar arasında
yoktur
Onun zatının benzeri veya örneği.
O, harp gününde parlayan bir şimşek
Ve ganimet zamanında yağan bir
buluttur.
Onun kapısı, iyi insanların barınağı,
Ve yüksek mertebeli şahsiyetlerin
sığınağı oldu.
Benim Allah'tan dileğim, ona uzun ömür
vermesidir.
Ömrüme yemin olsun ki; bundan başka
bir isteğim yoktur.
Ve kuşlar dalların üzerinde öttüğü
müddetçe
Ve dallar kuzey rüzgârından sallandığı
müddetçe
Allah onu gamdan, kederden
Ve manen zihnine gelen şeyin
sıkıntısından korusun.
Tertîbde bir farklılık olduysa vezin
sıkıntısı yüzündendir.
Tartışmadan uzak dur.
Ve kafiyelerde tekrar olduysa

Kıymetli kimseler nezdinde mağdur
görölsün.
Şimdi asıl maksadımız olan şeye
başlıyoruz.
Elimizden geldiğince konuları açacağız.
Allah'ın fazlı bana yeter, kâfidir.
Benim tevekkülüm ve itimadım O'nadır.
**Eşyanın Hakikatları Hakkında Birkaç
Söz**
Bütün eşyanın hakikatleri sabittir.
Biz bunu zarûrî ve irticâlî olarak
biliyoruz.
Ve sofistler cehaletle buna muhalefet etti
Muhal bir görüş üzerine ömürlerini hebâ
ettiler.
**İlim Elde Etme Yolları Hakkında
Birkaç Söz**
İnsanların ilim elde etme yolları üçtür.
Ben onları inci gibi bir nazımla
dizeceğim.
Havâs-ı selîme ve ikincisi akıl
Ve kavlü sâdık. Artık benim
söylediklerime kulak ver.
Ve havâs beş hisse ayrılır.
Bunları sana noksansız bir şekilde
sıralayacağım.
İşitme sonra tatma sonra dokunma
Ve görme ve koklama ey ulu zat!
Ve kavlü sâdık da aynı şekilde
İki kısma ayrılır ey sâlih amel ehli!

Bir kısmı tevatür olan kavldir ki,
Bu birçok kimseden kesintisiz bir şekilde
gelmiştir.
Senin bu kısmı noksansız bir şekilde
Zarûrî bir ilim olarak bilmen gerekir.
Mısır'ın varlığı ve şerefli geçmiş melikler
Gibi sabit bir ilim olarak
Ve ikinci kısım, Allah katında yüce, sözü
doğru olan
Rasûl'ün haberleridir.
Ve senin aynı şekilde seçici olan aklın
istidlâliyle
Elde edilen ilmi bilmen gerekir.
Velâkin yakîn tartışmasız zarurî ilim
gibidir.
Ve aynı şekilde akılla sabit olan ilim
İki çeşittir ey ahâlî!
Şayet hemen hâsıl olursa o zarûrî
ilimdir.
Bunun örneğe ihtiyacı yoktur.
Şayet aklın istidlâliyle hâsıl olursa
O, kıl u kâl değil kesbîdir.
Ve ilhâm kemâl sahibi kimseler nezdinde
bir şeyin sıhhatini bildiren ilim elde etme
sebeplerinden değildir.

Alemin Hudûsluğu Üzerine Birkaç Söz

Ve alem bütün cüz'leriyle hâdistir.
Batıl sözlere kulak verme!

Eğer bir şey zatıyla kâim olursa 'ayndır.
Ve aksi olursa yok olabilen arazdır.
Ve 'ayn mürekkebe olursa, cisimdir.
Ve Aksi olursa cüz' olur ey hal ehli!
"Cevher", "ferd" olarak isimlendirilir.
Fakat
Bilge kişi, doğru yoldan ayrılmadan onu
inkâr etmiştir.
Ve bu arâz zaman bakımından bâkî
değildir.
Ve mahal olmadan kâim olmaz.
Ve arâzlar renkler, diğer varlıklar,
yiyecekler
Ve çeşitli kokular gibi
Cevherlerde ve cisimlerde
Hulûl ve ittihâd yoluyla hâdis olur ey ulu
zât!

Sâni'in ve Sıfatlarının İspatı Hakkında Birkaç Söz

Ve alemin muhdisi, semânın Rabb'i,
Mahlûkâtın ilahı, Zü'l-Celâl olan,
Hakkında hiçbir şüphenin olmadığı, tek
İlahtır
Ve O'nu inkar eden imandan yoksundur.
O, kadîmdir fânîlik O'na ulaşmaz.
O, benzeri olmayan Yüce Râb'dir.
Sıfatlar Allah'ın zatıyla kâim olmuştur.
Sözümü dinlersen sana sayacağım.
O'nun her şeyi kuşatan ilmi vardır ki;
O ilim, hayaldeki bütün sırları da kuşatır.

O Kâdir'dir ki; O'nun kudreti
Bütün düşük ve yüksek mertebelerin
üzerindedir.
O'nun kudretiyle gül kızardı
Ve bülbül tepelerde öttü.
O'nun kudretiyle miskte koku çıktı.
Aslında misk, ceylanın bir miktar kanıdır.
O hayat sahibidir ki; ölmez ve fâni olmaz.
Ölüye ve kurumuş kemiklere can verir.
O, kuvvetlidir ve onun kuvveti yücedir.
Ve kemâl sıfatlarla sıfatlanmıştır.
O Semî'dir ki; İnsanların kulaklarından
gizli kalsa da
Bütün çağrılarını duyar.
O Basîr'dir ki; gecelerin karanlığında
Karıncanın ayak izini bile görür.
İrâde ve meşîyyet sıfatı Allah'ındır.
Ve bunu tasdîk et ve cedelden uzak dur.
Çünkü Allah dilediğini yapar.
Ve zorlanmadan istediği şeye hükmeder.
O, bütün göklerin ve
İçinde her türlü insanın bulunduğu yerin
yaratıcısıdır.
O Kelîm'dir ki; şeksiz şüphesiz
Kelâmü'l-mecîdle konuşmuştur.
Ve böylece onunla bize güzel fiilleri
emreder.
Ve bizi kötü fiillerden de nehyeder.

Ve Kurân kesinlikle sonradan
söylenenlerden değil,
Kâdim bir vasfa sahiptir.
Ve o, mushafların varaklarına yazılmış
Ve korunmuş ve zihinlerde muhafaza
edilmiş
Ve kulaklarla dinlenmiş ve dillerle
okunmuştur.
Fakat onların içine girmiş değildir.
Bu sıfat dil tutukluğunu veya sükûtu
nefyeder.
O'nu tasdîk et ve tam bir şekilde elde et.
Hâşâ, ona " mahlûktur." diyenler oldu.
O'nun şânı muhal olmaktan yücedir.
Allah'ın sıfatları zatıyla kâim,
Zevâlden korunmuş kadîmdirler.
Fakat hepsi, zâtın aynısı değildir,
O'ndan ayrı da, gayrı da değildir.
Selbî Sıfatlar Hakkında Birkaç Söz
Allah'ın zatını bütün hallerde tenzih eden
Tenzîh sıfatları da vardır.
Allah, arâz ve cisim ve cüz' değildir.
Ve suret sahibi değildir ey haslet sahibi
kimse!
Hâşâ! O, sayılan ve sınırlandırılan
değildir.
Mütebe'id (kısımlara ayrılmış) ve
cüz'lere bölünmüş değildir.
Müterekkîb (birleştirilmiş) veya sonlu
olan değildir.

O, noksan sıfatlardan berîdir.
Ve mümkinat türünden bir cins değildir.
Ve keyfiyetle vasıflandırılmaz. Böylece
benim sözümü dinle.
Ve bir yerde veya bir mekânda karar
kılmaz.

Allah vasıflarıyla en yücedir.
O'nun üzerinden aslâ zaman geçmez.
O'nun dengi ve benzeri yoktur.

Ru'yetullah Hakkında Birkaç Söz

Ve O'nun ahirette görülmesi haklıdır.
Buna delâlet eden önemli haberler
vardır.
Mü'minler O'nu keyfiyetsiz bir biçimde
göreceklendir.

Kahrolsun i'tizâl ehli!

Ef'âlü'l-İbâd Hakkında Birkaç Söz

Ve O, kulun bütün fiillerini yaratır
Mühtedînin hidâyetini, dalâlete
düşünenin de dalâletini.
O'nun meşîetinin zihinlerde planlanan
fiilleri kapsadığı gibi
İradesi de bütün fiilleri kapsar.
Allah her fiili önceden tayin (kaza) ve
takdir eder ve hükmeder.
Sen bunu bu şekilde kabul et ve hak
düşmanının söylediği her şeyi bırak.
Ve şerrin yaratılmasında kubûh yoktur.
Kubûh ancak onunla meşgul olmaktadır.

Ve kulun yaptığında sevap kazandığı ve
cezalandırılacağı

İhtiyârî fiilleri vardır.

O, fiillerin en güzelinin yapılmasını ister
ve ondan razı olur

Ve onu yapana bağışların en büyüğünü
verir.

Şerrî irade eder fakat ona razı olmaz.

Ve onunla meşgul olanları cehenneme
sokar.

Kulun İstitâati Hakkında Birkaç Söz

Her kulun istitâati fiille birlikte dir.
Kemâl sahipleri nezdinde kul, muhtardır.

Bu, kulun iyi ve kötü fiilleri yapma

Gücünün dışında bir şey değildir.

Bu, istitâat olarak isimlendirilebilir

Fiillerin gerçekleşmesinden önce
aletlerin salim olması gerekir.

Ve bu, her fiilin sebebi

Ve güzel fiillerle sorumlu tutulmaya
dayanaktır.

Ve kulların güç yetiremeyeceği şeylerde

Kesinlikle itaate teklif (zorlama) yoktur.

Vurmadan sonraki acı ve kırma fiilinden
sonra camın kırılması ve çatlaması

Ve bunlara benzer şeyler

Allah'ın yaratmasıyla ey ahabap
zümresi!

O'nun yaratmasında kulun bir tesiri
yoktur.

Ve bunun aksini ispata çalışan insaftan
yoksundur.

Ecel Hakkında Birkaç Söz

Ve maktûl, katledilme anında
Ecelsiz ölmüş değildir. Artık dalâlete
düşme!

Ve herkes savaş gününde bile ölse
Ecelinin isabet etmesiyle ölür.

Ve ölüm, ölüm sebepleriyle kâimdir.

Ve Hükümrân Zü'l-celâl onu yaratır.

Ve takdir edilen ecel, sayılan bir şey
değildir.

Aksine o, herkes nezdinde tektir.

Haramın Rızık Oluşu Hakkında Birkaç Söz

Ve haram kazanç, helâl gibi rızıktır.

Dostlar zümresi bunun üzerine icmâ
ettiler.

Bilesin ki ey nefis! Nasibini haram olsun
helal olsun

Tam bir şekilde alıp yiyorsun.

Ve kesinlikle başkasının nasibini
yemedin

Ve senin nasibine de kimse dokunmadı.

Hal böyleyken günden güne artan bu hırs
nedir?

Halden hale değişen bu kin de nedir?

Şüphesiz Allah dilediğini dalâlete,

Dilediğini de hidâyete erdirir.

Ve kul için aslâhı yaratmak

Rahmân üzerine vacip değildir. Artık
cedelden uzak dur.

Kabir Azabı ve Diğer Ahiret Halleri Hakkında Birkaç Söz

Kâfirler ve ahirete göçmüş bazı
günahkârlar için

Kabir azabı haktır.

Ve Yüce Rabbim'in bildiği şey ile

Kabirde itaatkâr kullarına nimet
bahşetmesi haktır.

Münker ve nekîr suâli hadisi

Sahihtir sabittir ey haslet sahibi!

Ve mahlûkâtın diriltilmesi ve amellerin
tartılması haktır.

Dalâlet ehli onu nefyediyor.

Haşr gününde insanların sorguya
çekilmesi haktır.

Sorgu esnasında amel defterlerinin
verilmesinin hak olduğu gibi.

Ve ebedî cennetlerde havuz haktır.

Mü'minlere, suya hasret kaldıklarında
bundan içirilir.

Cennet ve cehennem hadisi haktır.

Her ikisi de noksansız bir şekilde
mevcuttur.

Ve ikisinin ehli de aynı şekilde yok
olmayacaktır.

Ve buna delâlet eden çok sayıda kıymetli
hadis vardır.

Küfrün dışında büyük günah işleyenler

Şuanda küfür alâmetlerinden âridir.

Ve Rabb'im şirk ehlini bağışlamayacaktır.
Ve onlara azab yurdu va'îd edilmiştir.
Ve Allah bunun dışındaki günahlardan istediğini affeder.
Bu hususta nasibinden ümitsiz olma!
Ve işlenen küçük günahlar için de cezâ caizdir.
Cezalandırılmayacağından emin olma.
Ve küfrün dışındaki büyük günahlar affedilebilir.
Bununla iştigâl, helal görülmediği sürece.
Ve bütün günahları helâl görmek küfürdür.
Ona yaklaşma ey haslet sahibi!
Ve kötü amelli günahkâr kimselerin günahları için
Bütün peygamberlerin şefaati sabit olmuştur
Ve küfrün dışında büyük günah işleyen kimseler
Cehennemde kalmayacaktır.
İmanın Hakikatı Hakkında Birkaç Söz
İmanı Yüce Rabb'immin bildirdiği şeyleri
Kalple tasdik olarak kabul et.
Ve i'tizâl ehlinin iddia ettiği gibi
Ameller imanın bir cüz'ü değildir.
Onlar imanın kesb miktarıyla artıp eksileceğini
Kabul ederler ey kerem sahibi kimseler!

Ancak iman kesinlikle artmaz ve eksilmez.
Sen buna ihtimal verenlerden olma.
Ve iman İslam'dan gayrı değildir.
Kıl u kâlden ağzını kapat.
Şayet bir kimsenin kalben tasdiki varsa
O halk nezdinde mü'mindir.
Ve bir kimse başkasının tasdîk ettiğine hüküm verirse
Sen onun sözünü imanla tasdîk et.
Velâkin hüküm anında onun durumunun
Zü'l-Celâl'in dilemesine bağlı olduğunu,
Yani "Allah dilerse mü'minim" demesi uygun değildir.

Sa'îdin Şakî Şakî'nin de Sa'îd Olabileceği Hakkında Birkaç Söz

Ve sa'îd bir süre sonra şakî olabilir
Ve fesat ehli şakî de sa'îd olabilir.
Ve değişiklik ancak saâdettedir
Aynı şekilde şekâvettedir ey ulu zat!
Ve değişiklik aslâ sa'îd etmekte
Ve şakî yapmakta değildir. Artık bunu aklınla tasdik et.
Çünkü ikisi de Allah'ın zatının sıfatıdır.
Ve Allah'ın sıfatı zevâl olmaktan mümtenîdir.

Allah'ın Peygamberler Göndermesi Hakkında Birkaç Söz

Allah'ın peygamberler göndermesinin bir hikmeti vardır.

Ve zekî, akıllı kimse buna şehâdet eder.
Ve Rabb'imiz insanlara itaati emretmek için
Yüce peygamberler gönderdi.
Onlar taât ehlini müjdelerler
Ve kötü fiil ehlini de korkuturlar.
İnsanlara din işlerini
Ve helâlinden geçim yollarını açıklarlar.
Ve Allah onları en kuvvetli mucizelerle
Hârikulâde olaylarla destekledi ey haslet sahibi!
Bütün enbiyâullahın ilki
Güzel ahlâklı safiyullah Adem'dir.
Ve onların sonuncusu Kureyşlî, Beni Hâşim
Soyundan nebî Muhammed Aleyhisselam'dır.
Ve hadiste peygamberlerin sayıları nakledilir.
O nakledilenler arasında meşhurdur.
Sayıyı azaltmayı terketmek daha evlâdır.
Ve bunun zikrinde bir ihtimal vardır.
Çünkü Allah Rasûl'e
Yüce peygamberlerin hepsini anlatmadı.
Sayıyı azaltırlarsa diğerlerinin buna dahil olması
Ve aynı şekilde bazılarının dışarıda kalması
Aklen mümkündür ey ulu zatlar!
Ancak bu, itidalli bir davranış değildir.

Ve onların hepsi insanlara
Rahman'dan yüce ahkâmı tebliğ ederler.
Ve onlar sâdık kimselerdir
Ve düşük ve yüksek mertebedekilere
hayrı nasihat edenlerdir.
Ve gerçekten onların en faziletlisi
Rasûlullah,
İmdada yetişen, övgüye lâyık
Eşsiz, en temizlerin kandili
Ve benzeri olmayan, nebilerin sonuncusu
Muhammed'dir.
Meleklerin hepsi Allah'ın kullarındandır.
Ve onlar dişi veya erkek değildirler.
Rabb'imizin zararlı ve faydalı şeyleri açıklamak için
Rasûllere gönderdiği kitapları vardır.
Onlarla bize emri ve nehyi
Ve va'di ve korkutmak için va'idi bildirdi.
Ve Rasûlün semâya mirâcı,
Rüyayla veya hayalle değil cismiyle gerçekleşmiştir.
Sonrasında Yüce Rabb'imizin dilediği bir makâma,
Yüksek bir mevkiye ulaşmıştır.
Evliyânın Kerâmetleri Hakkında Birkaç Söz
Evliyâullahın kerâmeti haktır.
Ve onu ancak akılsız kimse nefyeder.
Ve onların ellerinde

Hârikulâde işler ortaya çıkar ey kerem sahibi!

Bir anda veya daha uzun bir sürede

Mekânları aşması (tây-i mekân)

Ve çok açlık ve susuzluk anında

Yiyecek ve içecek çıkarması

Ve suyun üstünde batmadan yürümesi

Havada hiç çaba göstermeden yürümesi,

Aynı şekilde dilsizin veya cansızın konuşması gibi ey seçici kimse!

Ve artık onun anlattığı şeyi can kulağıyla dinle.

Asrın nebisinin bütün mucizelerini

Dostların hepsi açıkladılar.

Ashâbın Mertebeleri ve Hilâfeti Hakkında Birkaç Söz

Rasûlümüzden sonra insanların en hayırlısı

Haslet sahibi Ebû Bekir Sıddîk'tir.

Ve onun vefatından sonra

Çok adaletli ve övgüye lâyık olan Ömer Nakî'dir.

Sonra akl-ı kemâl sahibi, alim, utangaç,

Zünnûreyn temiz huylu Osman'dır.

Sonra savaşlarda Haydaru Kerrâr

Savaşın aslanı Aliyyü'l-Murtazâ'dır.

İşte bu tertîb, sahih bir tertîbdir

Ve sıdk ve itidâl ehlinin yöntemidir.

Onların hilafeti de aynı yöntem üzerinedir.

Artık hevânı dalâlet üzerine bırakma!

Rasûlden sonra hilâfet dönemi

Otuz senedir ey dostum!

Ve sonra zorba mülk imarettir

Kerem sahibi Muhammed'in dediği gibi.

İmâmet Hakkında Birkaç Söz

Din ehlinin her zamanda onların işlerini yürütecek

Bir imâma ihtiyacı vardır.

Ve had cezalarını uygulamak

Ve bozgunculardan onların sınırlarını korumak,

Ve isyancılara karşı savaş gününde ordular hazırlamak,

Veya sadakaları (vergileri) toplamak,

Ve zorbaların ve hırsızların,

Ve kötü fiil sahibi yol kesicilerin üstesinden gelmek,

Ve önceki yöneticilerin yaptıkları gibi

Cuma ve bayram namazına imâmlık yapmak için.

Ve kötü eylemli insanlar arasında

Ortaya çıkan vukûatları, münazâaları ortadan kaldırmak,

Ve hukuk üzerine kâim olan şahitlikleri

İtidâlli ve sükûnetli bir bir şekilde dinlemek,

Ve velîsi olmayan küçükleri evlendirmek,

Ganimetleri uygun ve düzgün bir şekilde paylaşmak için başa getirilir.

Ve imâmın zâhir olması gerekir.
Onun korkudan gizlenmesi uygun değildir.
Bazı rezil kimselerin iddia ettiği gibi
O kesinlikle va'd edilip beklenen değildir.
Ve şüphesiz nebinin buyurduğu gibi
İmâm ancak Kureyş'tendir.
Velâkin Haşimî ve Alevî olması şart değildir.
Artık söylenenlerin hepsini bırak.
İmâmlık için ismet sıfatı şart değildir.
Aynı şekilde bütün insanların en faziletlisi olması da şart değildir.
Ve onun mutlak ve kâmil bir
Vilâyet ehli olması şarttır.
İmam isyancı veya fesâd ehlini zabt ve idare eder.
Ve siyaseti ve idaresiyle hükmeder.
Ve halkı arasında hükmü uygulamaya
Ve akılsız kimselerin açtığı gediği kapatmaya,
Ve mazlumun hakkını zalimlerden
Adaletle almaya güç yetirir ey seçici kimse!
Ve imâm fisklığı ve zulmü sebebiyle
Azledilemez. Artık sen bunu can kulağıyla dinle.
Her sâlih ve fâcir kimselerin arkasında namaz kılınır

Öldüklerinde cenâze namazlarının kılınabildiği gibi.

Muhtelif Konular Hakkında Birkaç Söz

Bütün Ashâbı hayırla yâd ederiz.
Ve onların kötülenmesi insafsızlıktır.
Ve onlar hakkında Aşere-i mübeşşerenin
Ve Âlinin cennetlerle nimetlendirildiklerine hükmederiz.
Ve mestler üzerine mesh bizim seçimimize kalmıştır.
Artık bunu tasdik et ve amel et ey kerem sahibi!
Kübün sarhoşluk vermeyen sırası asla haram değildir.
Bunun üzerine Cumhûr icmâ etmiştir.
Ve velî nübüvvet makamına ulaşmaz
Artık sen buna kulak ver ey asalet sahibi!
Âkil olan kimselerin üzerinden
Her durumda ilâhi emir ve nehiyler düşmez.
Naslar zâhirler üzerine hamledilmiştir.
Bundan sonra zan ve şüphe ehlinden olma!
Nasların zahirlerinden
Bazı hak düşmanlarının iddia ettiği şeyi meyletmek
Dalâletle ilhâddır ve küfürdür.
Bunlara meyletmekten sakın ve uzak dur.
Ve bütün günahları helâl görmek küfürdür.

Kezâ günahı yorumlayarak hafife almak
da aynı şekilde küfürdür.

Ve şeriatı alaya almak da aynı küfürdür.

Kötü nefislerin şerrinden Allah muhafaza
eyesin.

Ve bir kahin gaybden haber verdiğinde

Onu tasdik etmek küfürdür ey dostum!

Ve ma'dûm, var olan (sabit) bir şey
değildir.

Bunun aksini söyleyen kişi itidalden uzak
kalmıştır.

Ölüler için dua etmek ve sadaka vermek

Hiç kuşkusuz faydalıdır.

Allah sıdkla yapılan duaları kabul eder

Ve istekte bulunanların ihtiyacını yerine
getirir.

Ve hak Nebî'nin Kıyametin
alâmetlerinden

Dâbbe sonra Ye'cüc ve Me'cüc

Ve akılsız, şakî Deccâl gibi

Haber verdikleri haktır ey kerem sahibi!

Ve göklerden İsa'nın nüzûlü de

Bu alâmetlerdendir. Ey güzel ahlâk ehli!

Ve bu alâmetlerin beşincisi güneşin
batıdan doğmasıdır.

Artık bunu tasdik et ve böylece bırak
kerem sahibi!

Ve müctehid ichtihadında hata yapabilir.

Bazen de noksansız bir şekilde isabet de
edebilir.

Zü'l-Celâl Rabbim katında beşerin
rasûlleri,

Meleklerin rasûlünden daha efdâldir.

Ve onların rasûlleri insanların
avâmından

Daha efdâldir. Artık benim sözüme kulak
verin!

Ve beşerin avâmı meleklerin avâmından

Daha efdâldir. Artık dinle ey şeref sahibi!

Risâlenin Hatimesinde Birkaç Söz

Ey nefis! Bundan kendine bir ders çıkar

Ve kötü fiiler üzerine olma.

Ve nefsin peşinden koşmak istersen
bunda hürsün.

Böyle yaptığın takdirde zincirlere
vurularak cezalandırılmaya lâıksın.

Marifetim, bir araya getirdiğim eşsiz

Tatlı su gibi akıcı nazımdır

Ve o, ortalığa saçılmış misk
parçacıklarından daha temiz

Ve yağın yağmurdan daha yumuşaktır.

Onun manaları, satırlar arasında

Gecelerin karanlığındaki dolunay gibi
parlar.

Allah'a hamdolsun onu tamamladım.

Ve bu aklımda olan bir arzumdu.

Ayın üçte birinde tüm çabamı buna
harcadım.

Değeri düşmeden elimde tamamlandı.

Bitiş tarihinde Allah'a dua ettim.

Ez Azîz! Halimin gevşekliğinden dolayı bana merhamet et.

Umarım ki; Allah tüm günahlarımı bağışlar

Ve cezanın bana ulaşmasından beni kurtarır.

İlâhî! Sen benim yaradanımsın ve Rabb'imsin.

Bütün sırlarımı ve zihnimdekileri bilensin.

Senin fazlına tevessül ettik

Ve senin ipine sarıldık haşr ve sual günü için.

Bundan sonra, dünyada bizim işimizi kolaylaştır. Ve ahirette mükâfatlarınla mükâfatlandır.

Benî Haşîmî elçine, Kureyşli nebî, güzel ahlak sahibi,

Rasûlüne selam olsun.

Ve âlin ve sahabenin en hayırlıları olan

Onun Âline ve Ashâbına selam olsun

SONUÇ

Tâcizâde Sa'dî Çelebî'nin manzûm akâidi Osmanlı ilim geleneğinden günümüze ulaşan kıymetli eserlerden biridir. Çevresinde Arapça şiir yazma becerisiyle şöhret bulan Tâcizâde Sa'dî Çelebî bu eserinde Ömer en-Nesefî'ye ait olduğu bilinen Maturidî geleneğinin itikâdî esaslarını muhtevî bir akâid risalesini açıklayarak nazma aktarmıştır. Akıcı ve sade bir üslûpla kaleme aldığı 234 beyitten oluşan bu eserinde, itikâdî konuları fazla delillendirmeye gitmeksizin anlatmaya çalışmıştır.

'Akâidü'n-Nesefî'nin muhtevasının dışına fazla çıkmayan Tâcizâde Sa'dî Çelebî tevhid, nübüvvet ve mead konularına ilaveten, muhtemelen o günün şartlarında Müslümanların zihnini meşgul eden sorunlara da cevap verebilme gayesiyle imâmet, Ashâbın mertebeleri, kerametler gibi meselelerle mesh ve sarhoşluk vermeyen içkilerin içilmesi gibi fikhî meseleleri de muhtevaya dahil etmiştir. Konuları ele alırken iman-amel ilişkisi ve ru'yetullah konusunda Mu'tezileyi açık bir şekilde, imâmet konusunda İmamiyye Şiasını ve nassların zahirler üzerine hamledilmesi gerektiğinden söz ederken de Batınîleri dolaylı bir şekilde eleştirilmiştir. Tâcizâde Sa'dî Çelebî'nin eserinde 'Akâidü'n-Nesefî'den farklı olarak dikkatimizi çeken bir husus, onun 'Akâidü'n-Nesefî'nin günümüze ulaşan bazı nüshalarında yer alan Ehl-i Hakk, Ehl-i Sünnet gibi terimlere yer vermemesidir. Tâcizâde Sa'dî Çelebî daha çok "Ey salih amel ehli!", "Ey haslet sahibi!" gibi ifadelerle daha genel ifadeler kullanmayı tercih etmiştir.

Tâcizâde Sa'dî Çelebî'nin söz konusu manzûmeyi hazırlarken dil olarak Osmanlıca yerine Arapçayı seçmekle öncelikli medreselerde eğitim gören öğrencilere hitap etmeyi hedeflediğini düşünmekteyiz. Zira halk seviyesinde bu manzûmun anlaşılabilmesi oldukça

zordur ya da mümkün değildir. Nitekim sonraki dönemlerde Osmanlıca olarak hazırlanan manzûm akâidnâmeler halk nezdinde daha itibar görmüştür. Kütüphanelerde Osmanlıca akâidnamelerin çok sayıda nüshası bulunmasına rağmen aynı şeyin Tâcizâde Sa'dî Çelebi'nin eseri için de geçerli olmaması muhtemelen dil meselesinden dolayıdır.

KAYNAKÇA

- Adam, Hüdaverdi. *Necmü'd-Din Ömer en-Nesefî ve Akidesi*. Konya: Değişim Yay., 1987.
- Akçay, Ali İhsan. *Türk Edebiyatında Manzûm Akâidnâmeler: İnceleme Metin*, Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2011.
- Çağlayan, Harun. "Şerhu'l-Akâid ve Kelâmî Değeri Üzerine Bir Deneme". *Bozok Ü.İ.F.D.* 14/4 (2018), 15-43.
- Erünsal, İsmail E. "Tâcizâde Câfer Çelebi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 39/353-356. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Erünsal, İsmail E. "Tâcizâde Sâdî Çelebi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 39/ 356. (İstanbul: TDV Yayınları, 2010).
- İshakoğlu, Ömer. "Tâcizâde Sa'dî Çelebi ve Semâ'î Müennes Kasidesi". *Şarkiyat Mecmuası*, 12/1 (2008), 59-72.
- Karaağaç, Hilmi. "Osmanlı'dan Bugüne Manzûm Akâid Risâleleri". *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 14/28 (2016), 99-118.
- Kınalızâde Hasan Çelebi. *Tezkiretü's-Şuarâ*, haz. İbrahim Kutluk. Ankara: TTK Basımevi, 1978.
- Ömer Muhammed en-Nesefî. *el-'Akâidü'n-Nesefiyye*. nşr. Bessâm Abdülvehhab el-Câbî. Lübnan: Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 1993.
- Ömer Nesefî *Akaidi ve Tercümesi*. haz. Hüsameddin Vanlıoğlu vd. İstanbul: Kitap Kalbi Yay., 2016.
- Ömer Nesefî. *İslâm İnançının Temelleri Akaid*. haz. M. Seyyid Ahsen, y.y.: Otağ Yay., 1975.
- Özler, Mevlüt. "İki Akaid Metni; el-Fıkhu'l-Ekber ile en-Nesefî Akâidi'nin Muhteva Açısından Mukayeseli Bir Tahlili". *Ata.Ü.İ.F.D.* 0/14 (1999), 47-65.
- Tâcizâde Sa'dî Çelebi. "Akâidü Manzûm". İstanbul: Topkapı Sarayı Müzesi Yazma Eserler Kütüphanesi, (III. Ahmed K., 1777), 1b-33a.
- Tâcizâde Sa'dî Çelebi. *Qasidetü Kelâmiye*, Ankara: Milli Kütüphane, (06 Mil Yz A 4800/4), 26a-30b. <http://www.yazmalar.gov.tr/basit-arama?q=kasidet%C3%BC+kelamiye>
- Taftazânî. *Kelâm İlmi ve İslâm Akâidi (Şerhu'l-Akâid)*. haz. Süleyman Uludağ, İstanbul: Dergâh Yay., 2013.
- Taşköprülüzâde Ahmed b. Mustafa. *Şekâiku Nu'maniyye ve Zeylleri Hadeiku's-Şekâik*. haz. Mecdî Muhammed Efendi, nşr. Abdülkâdir Özcan. İstanbul: Çağrı Yay., 1989.
- Teber, Ömer Faruk – Akgün, Ahmet Tunahan. "İmam Mâturîdî ve Maturidilik Hakkında Bibliyografya". *e-Makâlât Mezhep Araştırmaları*. 12/2 (2019), 688-847
- Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*. haz. Ezel Erverdi vd. İstanbul: Dergah Yay., 1998, VIII, 194-195.
- Umur, Suha. *Osmanlı Padişah Tuğraları*, İstanbul: Cem Yay., 2011.

Ünlüsoy, Kamile. "XVIII. Yüzyıl Eş'arî Geleneğın Temsilcilerinden Ahmed ed-Derdîr ve Haridetü'l-Behiyyesi". *e-makâlât Mezhep Araştırmaları Dergisi* 11/2 (2018), 345-382.
Yavuz, Yusuf Şevki. "Akâidü'n-Nesefî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 2/217-218. İstanbul: TDV Yayınları, 1989.